

श्रीजिनप्रभसूरिकृतम्
साधर्मिकवात्सल्यकुलकम् ।

सं०—पूज्य मुनिमहाराज श्रीकान्तिविजयजी

साहम्मियवच्छल्लं भणामि भवियाण भावणानिउणं ।
सम्मदंसणसोहिं जह विहियं परमपुरिसेहिं ॥ १ ॥
रायाहिरायमरहाइएहिं परमायरेण जह परमं ।
संपइनिवपमुदेहिं साहम्मियवच्छल्लं विहियं ॥ २ ॥
साहम्मियवच्छल्लंमि उज्जया उज्जया य सज्जाए ।
चरणकरणंमि य तथा तित्थस्स पभावणाए य ॥ ३ ॥
महाणुभावेण गुणायरेणं वयरेण पुंवि-सुयसायरेणं ।
सुयं सरंतेण जिणुत्तमाणं वच्छल्लयं तेण कयं तु जम्हा ॥ ४ ॥
तम्हा सव्वपयत्तेणं जो नमुक्कारधारओ ।
सावओ सो वि दट्टवो जहा परमबंधवो ॥ ५ ॥
विवायं कलहं चैव सव्वहा परिवज्जए ।
साहम्मिएहिं सद्धिं तु जओ सुत्ते विवियाहियं ॥ ६ ॥
जो किर पहरइ साहंमियंमि कोवेण दंसणमणंमि ।
आसायणं च सो कुणइ तिक्खिवो लोमनाहाणं ॥ ७ ॥
सो अत्थो तं च सामत्थं तं विज्जाणं सउत्तमं ।
साहम्मियाण कज्जंमि जं वैच्चेंति सुसावथा ॥ ८ ॥
अन्नजदेसाण समागयाणं अन्नजंजाईए(इ) समुब्भवाणं ।
तिथंकराणं वयणे ठियाणं साहम्मियाणं करणिज्जमेयं ॥ ९ ॥
वत्थेहि सयणासणवाहणेहिं तंभोलपाणासणखाइमेहिं ।
धणेण तव्वसणरंक्खणेणं कयं जेहा से भरहाहिवेणं ॥ १० ॥
वज्जाउहस्स रामेणं जहा वच्छल्लयं कयं ।
ससत्तिअणुरूवं तु तथा कायव्वयं सया ॥ ११ ॥
[इत्त आरभ्य भाववात्सल्यं आइ]
साहम्मियाण वच्छल्लं एयं अन्नं जिणाहियं ।
धम्मदुणेसु सीयंतं सव्वभावेण चोयए ॥ १२ ॥

१. 'व्याख्यातम्' इत्यर्थः । २ विज्ञाणमणुत्तमं प्रत्यन्तरे । ३ व्ययं कुर्वन्तीत्यर्थः ।
४ ०जाईसु समु० प्रत्यन्तरे । ५ तु जम्हा भ० प्रत्यन्तरे ।

[अनुसंधान टाइटल पाना त्रीण उपरं]

॥ॐ अर्हम् ॥

खविल भारतवर्षाय जैन श्रेताम्बर मूर्तिपूजक मुनिसम्मेलन संस्थापित
श्री जैनधर्म सत्यप्रकाशक समितिनुं मासिक मुखपत्र

श्री जैन सत्य प्रकाश

जेशिंगमार्हकी वाडी : घीकांटा रोड : अमदावाद (गुजरात)

वर्ष १३

विक्रम सं. २००४ : वीरनि. सं. २४७४ : छं. सं. १६४८

क्रमांक

अंक ७-८

बैश-वैशाख शुद्ध ७ : शनिवार : १५मी अप्रात-मे

१५१-५२

श्री કેસરીયાળ તીર્થનો વિકટ પ્રશ્ન

લેખક-પૂજ્ય મુનિમહારાજ શ્રી ન્યારવિજયલ (ત્રિપુટી)

આજે જૈન સમાજમાં શ્રી કેસરીયાળ તીર્થનો પ્રશ્ન બહુ જ સખત રીતે ચર્ચાઈ રહ્યો છે. શ્રી કેસરીયાળ તીર્થના ઇતિહાસના બહુકારોથી એ વસ્તુ અભણી નથી કે આ તીર્થ ન્યારથી સ્થપાયું ત્યારથી શ્વેતાંબર જૈન સંઘ તેનો વહીવટ અને વ્યવસ્થા કરતો હતો. 'શ્રી કેસરીયાળ', 'શ્રી કેસરીયાદાદા'-આ નામ જ એ સૂચવે છે કે આ તીર્થ શ્વેતાંબર જૈન સંઘનું જ હોય. શ્વેતાંબર સમાજની એ ઉદારતા અને મહાનુભાવતા હતી અને છે કે અમારા મંદિરમાં દરેક ભક્તજનો, ઉપાસકો અને મુમુક્ષુઓ વગર લેહલાવે તીર્થભક્તિ-પ્રભુભક્તિનો લાભ ઉઠાવે છે. પરંતુ આ ઉદારતા અને મહાનુભાવતાનો લાંબા સમયે દુરપયોગ થયો અને 'હક્ક' ના વિવાદો ઊડ્યા. કિન્તુ વાસ્તવિક રીતે જોઈએ તો આ બધા વિવાદો પાછળથી જ ઊભા કરાયેલા છે.

આ હક્કોના વિવાદો તો હજી ઊભા જ છે ત્યાં ઉદેપુર સ્ટેટે વચમાં પડી ભક્તિ અને વ્યવસ્થાના બહાના હેડળ ઇટ' તૃતીય જગાડી પંડાઓને રક્ષણના નામે-પૂજાના નામે કોરે પાને હક્કો કરી આપ્યા. આખરે સ્ટેટે તો ત્યાં સુધી હક્કના નામે સત્તા જમાવી કે ઉદેપુરની યુનિવર્સિટીમાં આ તીર્થના લાખખો રૂપિયા ઉપાડી લેવાનું બહરે કર્યું. પરંતુ જૈન સંઘના સખત ઊડાપોહથી અને રાજદ્વારી પરિસ્થિતિના પલટાથી આ વસ્તુને ઠાંકી દેવામાં આવી, પરંતુ પંડાઓની પરિસ્થિતિમાં તે લગારે પલટો ન જ આવ્યો.

આજે બ્યારે હિન્દ આગ્રહ થયું છે, હિન્દના માનવીઓએ શુભામીનાં -પરાધીનતાનાં બંધનો તોડી નાખ્યાં છે, તો પછી જૈનોને પણ આ તીર્થની પરાધીનતા કેમ ગમે? અમારા તીર્થની વ્યવસ્થા અમે જ કરીશું એમાં સ્ટેટને કે પંડાઓને ડબલ દેવાનો કે સત્તા જમાવવાનો કોઈ જ હક્ક નથી. અમારા આ હક્કો-મૂળભૂત હક્કો અમને ન સાંપડે ત્યાંસુધી એ અબાધિત હક્કો

૧૭૦]

શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશ

[વર્ષ ૧૩

મેળવવા કેવાં પગલાં લેવાં તે માટે શ્રી કેસરીયાળ તીર્થકમિટીએ નીચે પ્રમાણે નીવેદન બહાર પાડ્યું છે:-

૧ ચેત્રી પૂર્ણિમાએ શ્રી કેસરીયાળ દિવસ મનાવવો અને તે દિવસે દરેક ભાઈઓ અને બહેનો આયંબીલ ઉપવાસ આદિ તપશ્ચર્યા કરે.

૨ કાઠિરસંગમ, જત્રા આદિ દ્વારા શાસનદેવને પ્રાર્થના કરવી કે અમારા આ શુભ કાર્યમાં સહાયતા કરે અને આ નિમિત્તે આમરણાંત ઉપવાસ કરનાર શ્રી. જવલબહેનને આ તપશ્ચર્યામાં અલપ્રદાન કરે.

૩ આ સંબંધી હિન્દના જૈનોની દરેક રચણાએ સભાઓ શાપ અને તેના સમાચાર તાર દ્વારા ઉદેપુર સ્ટેટના પ્રાથમ મિનિસ્ટરને, મહારાણાને અને તીર્થરક્ષક કમિટીને નીચેને ટેકાણે આપે:-

શ્રી કેસરીયાળ તીર્થકમિટી, ડૉ. માલદાસસ્ટ્રીટ, જૈન ઉપાશ્રય
સુ ઉદેપુર (મેવાડ)

આ ક્રિવાચ તીર્થરક્ષા માટે નીચેના બે ઉપાયો પણ ચોભયા છે: (૧) જ્યાં સુધી આપણા અબાધિત હક્કો, કે જેનો સ્વીકાર વિ. સં. ૧૯૩૩માં ઉદેપુર સ્ટેટ કર્યો છે તે હક્કો, પ્રાપ્ત ન થાય ત્યાં સુધી કોઈ પણ જૈન બંધુએ આ તીર્થની યાત્રાએ ન જવું. અને (૨) આ તીર્થમાં કોઈ પણ જૈન બંધુએ કોઈ પણ બાતની બોલી ન બોલવી અને પંડાઓને પણ કોઈ પણ બાતનું પારિતોષિક ન આપવું. અથવા તો તીર્થની આશાતના કરવા પંડાઓને પ્રેરણા મળે એવું કોઈ જ ન કરવું.

આજે આ તીર્થમાં પંડાઓનું સ્વચ્છંદી, એકછત્રી રાજ્ય થઈ ગયું છે. જૈન તીર્થમાં જૈન શાસ્ત્ર મુજબ જે વિધિવિધાન થાય તેમાં આ પંડાઓએ સ્વાર્થી બની માત્ર પૈસા કમાવાનો જ ધંધો માંડવો હોય તેમ અનેક ફેરફારો કર્યા છે અને આશાતના પણ થાય છે.

આ અધિધિ અને આશાતના ટાળવા અને પ્રવેતાંત્ર જૈન સંઘના અબાધિત મૂલભૂત હક્કોના રક્ષણ માટે માંગરોલવાસી સુપ્રસિદ્ધ તપસ્વિની જવલબહેને તા. ૧૨-૪-૪૮ના દિવસથી આમરણાંત ચોવીહારા ઉપવાસ આદર્યા છે.

આ બહેને ચોતાના ઉપવાસ શરૂ કરતાં પહેલાં ઉદેપુરના મહારાણાજીને જે હુદયસ્પર્શી પત્ર લખ્યો છે તે પણ વાંચી લેવા જેવો છે, તે બહેન લખે છે કે-

“મારા અંતરાત્માના અવાજથી હું મારા ભાઈ સાથે અત્રે તા. ૪-૪-૪૮ના રોજ આવી. અહીંની આશાતનાઓ, ગેરવ્યવસ્થા અને ગેરવહીવટ દેખી મારા

જૈનો જાગો !

દરેક જૈનની ફરજ છે કે શ્રી કેસરીયાળ તીર્થના સંરક્ષણ માટે ચોતાનાથી બનતું કરે. જ્યાં સુધી સમાધાન ન થાય ત્યાં સુધી યાત્રા-ત્યાગ, બોલી ન બોલવી અને પંડાઓને કોઈ જ ન આપવું-આટલું તો જરૂર કરજો !

અંક ૭-૮]

શ્રી કેસરીયાણી તીર્થના વિકટ પ્રશ્ન

[૧૭૧]

આમાને ધણું દુઃખ થયું. તપાસ કરતાં આ અવાનું કારણ જૈનધર્મના અગ્રણ્ય કાર્યકર્તા અને અમલદારવર્ગ તથા જંડયાઓની અપભુક્તીથી હમણાં થોડાંક વર્ષોથી અવ્યવસ્થા વધી રહેલ છે.”

આ સાથે આ બહેને સ્ટેટ પાસે ન્યાય માગતાં જણાવ્યું છે કે—

“આ અવ્યવસ્થા ટાળા હિન્દુસ્તાનના સકલ જૈનસંઘને વિશ્વાસ ઉત્પન્ન કરતા (૧) સંવત ૧૯૩૪માં સ્ટેટ તરફથી બહેરાત મયા મુજબ કમિટી હસ્તક સંપૂર્ણ વહીવટ અવસ્થા પૂરી સત્તાથી સોંપવામાં આવે તો (૨) આ તીર્થના વહીવટ જે સમાજ તરફથી સ્ટેટની પાસે આવેલ છે તે સમાજને પાછો સોંપી દેવાય.”

તપસ્વીની બહેનની આ માગણી તદ્દન ન્યાયોચિત અને વાજબી છે.

આ બહેને ઉદેપુરના મહારાણાણને ઉપર્યુકત પત્રનો ઉત્તર તા. ૧૧-૪-૪૮ સુધીમાં આપવા જણાવ્યું હતું અને ત્યાં સુધીમાં જવાબ નહિ આપવામાં આવે તો તા. ૧૨-૪-૪૮ થી ચોવીહાથ ઉપવાસ ઉપર ઉતરવાનું જણાવ્યું હતું.

દુઃખની વાત છે કે ઉદેપુરના મહારાણાણએ આ પત્રને જવાબ તા. ૧૧ મી સુધી ન જ આપ્યો એટલે આ બહેને તીર્થની રક્ષા ખાતર તા. ૧૨-૪-૪૮ થી આમરણાંત ચોગવહારા ઉપવાસ શરૂ કર્યા છે.

ગોબ્રાહ્મણ પ્રતિપાલ, સૂર્યવંશી, શિશોદીયા કુટુંબીકર અને પ્રમુખાલકતું માનવંતું બિરુદ ધરાવનાર મહારાણાણએ એક ન્યાયોચિત પત્રને જવાબ ન આપી એમના બિરુદને શોષતું કાંઈ જ નથી કહ્યું. આવાં તીર્થોની રક્ષા કરતાં આવાં અનેક બલિદાનો જૈન સંઘને આપવાં પડશે અને જૈન સંઘ બલિદાનો આપશે જ, કિન્તુ આ માનવંતાં બિરુદો ધરાવનાર મહારાણાણને તો આ બલિદાનોથી કલંકનો ટીકો જ લાગશે એ યાદ રાખવાની જરૂર છે. મહારાણાણને હાથે ન્યાયનું ખૂન થાય—ન્યાયનું અપમાન થાય અને એક નિર્દોષ તપસ્વિની બહેનનું ન્યાયની રક્ષા કરતાં, ન્યાયનો આદર અને ગૌરવ જાળવતાં, મૃત્યુ થાય એમાં ઉદેપુર સ્ટેટની કે મહારાણાણની લગારે શોભા નથી.

મહારાણાણને અને ઉદેપુર સ્ટેટની કાઉન્સીલને અમે સવેળા એતવણી આપીએ છીએ કે તમે એમ ન સમજશો કે કાન બહેરા કરવાથી કે આવી ઘોર તપશ્ચર્યા પ્રતિ ઉપેક્ષા કરવાથી તમારી સલામતી છે. કિન્તુ ન્યાયના ખૂનની અને આ તપસ્વિની બહેનના જીવનને લગારે આંચ આવી તો તેની

આપણી ફરજ

હિન્દના દરેક ગામના જૈન સંઘો ઠરાવ કરે કે, શ્રી કેસરીયાણી તીર્થના રક્ષણ માટે સમય આવ્યે અનશન કરશું—બલિદાન આપીશું. આ માટે સ્વયંસેવક મંડલ તૈયાર કરે અને ગામડે ગામડે પ્રચાર માટે પોતાના સભ્યો મોકલે.

૧૭૨]

શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશ

[વર્ષ ૧૩]

બધી જીવજીવિતા તમારી જાણીએ અને એનાં વિપરીત કટુ ક્ષોભ તમારે જ લોગવવાં પડશે એ ન ભૂલશો.

એવાડ પ્રાંતીય જૈન પ્રવેતાંબર મહાસભાએ પણ સવેળા બંધત થઈ નીચેના મહત્વના અને ઉપયોગી ઠરાવો કર્યા છે:-

૧-સંવત ૧૯૩૪ પ્રમાણે વહીવટ સુપ્રત કરવો.

૨-સંતોષકારક કામાધાન ન થાય ત્યાં સુધી કોઈએ યાત્રાએ ન જવું, તેમ જ કોઈ પણ પ્રકારની બોલી ન બોલવી.

૩-કમિટીને સત્તા સુપ્રત કરવામાં ન આવે ત્યાં સુધી પ્રચાર અને [વરોધનું આદેશન ચાલુ રાખવું.

૪-મુનિરાજોએ તેમજ શ્રીસંઘોએ તીર્થયાત્રાનો બહિષ્કાર પોષારવો.

૫-તત્કાલ નિર્ણય માટે જરૂરી તમામ પગલાં ભરવાં.

જવલ બંધનના ઉપવાસ ચાલુ છે. જૈન સમાજ જાગૃત થયો છે. ભારતીય સ્વયંસેવક પરિષદના સેવાભાવી મહાનુભાવો પણ શ્રી કેસરીયાજી ગયા હતા. તેઓ પ્રચાર અને જાગૃતિ માટે તનતોડ પ્રયત્ન કરી રહેલ છે. મુનિરાજ શ્રી ધર્મશાગરજી મહારાજ આદિ મુનિ મહાત્માઓ પણ પ્રયત્ન કરી રહેલ છે. કિન્તુ આખા હિન્દના જૈન સંઘનું પ્રતિનિધિત્વ કરતી આપણી શેઠ આણુંદજી કલ્યાણજીની પેઠી, તથા શ્વેતાંબર જૈન કોન્ફરન્સ, એસોસીએશન ઓફ ઈન્ડિયા, યંગમેન્સ જૈન સોસાયટી વગેરે વગેરે અનેક સંસ્થાઓ હજી કેમ મૌન છે તે સમજાતું નથી. આપણી પેઠીએ લખારે પ્રમાદ કે ઉપેક્ષાભાવ રાખ્યા સિવાય સમાજની જાગૃતિના આ મહાપૂરમાં નેતૃત્વ લઈ આગળ આવવાની જરૂર છે. જૈન સંઘને સવેળા યોગ્ય દોરવણી આપી તીર્થરક્ષા માટે, તીર્થના ન્યાયી હક્કોના સંરક્ષણ માટે, જાગૃત થવાની જરૂર છે.

હિન્દના સકલ જૈન સંઘે એકત્રપણે જાગૃત થઈ તીર્થસંરક્ષણના હક્ક માટે કટીબદ્ધ થવાની જરૂર છે. આજે આઝાદીના આ યુગમાં લગાર ઉપેક્ષા, લખાર અહંભાવ આપણા પતનનું કારણ બની જશે અને આપણા સ્વમાન અને ગૌરવના નાશને નોતરશે. આમાંથી બચવું હોય તો બધાએ અહં અને મમ છોડી સવેળા જાગૃત થઈ એકત્રપણે-સંગઠિતપણે કાર્ય કરવાની જરૂર છે.

પૂજ્ય આચાર્ય મહારાજાદિ પણ સવેળા જાગૃત થઈ આ વિકટ પ્રશ્ન

પૂજ્ય શ્રીમણુસંઘને

આપ બધા આ પ્રશ્નને સવેળા ઉપાડી લઈ જૈન સંઘને જાગૃત કરો. સંપ, સંગઠન, ઐક્ય અને પ્રેમથી એકત્રભાવે આ તીર્થના રક્ષણ માટે સંઘને જાગૃત કરશો, યોગ્ય પ્રચાર કરશો અને સમસ્ત સંઘ તીર્થ માટે બલિદાન આપવા તૈયાર થાય તેવો ઉપદેશ અને પ્રેરણા આપશો.

અંક ૭-૮]

શ્રી કેસરીયાળ તીર્થના વિકટ પ્રશ્ન

[૧૭૩

માટે શ્રીસંઘને બાગૃત રાખે અને કાર્યકર્તાઓમાં પ્રાણ કૂંડે, જીવન જગાવે એ જરૂરી છે.

હવે એ પ્રશ્ન સ્વાભાવિક ઊંઠશે કે વિ. સં. ૧૬૩૪માં કઈ કમિટી નીમાઈ હતી. આ પ્રશ્નના જવાબ માટે ઉદ્દેપુર સ્ટેટનું નીચેનું બહરનામું વાંચી લેવું જરૂરી છે:-

“ નકલ હુકમ રાજે શ્રી મહકમા સ્વાસ નં. ૩૭૬૨

....વાસ્તે અઠાકા બન્દોબસ્તકે एक कमेटी मुकर्रर की जावे और प्रेसीडेन्ट सेलकान्तानतार बदनी सभामें लिखी जावे के इस कमेटीकी रायसुं नेक बन्दोबस्त को तजवीज कर रिपोर्ट करे और कमेटीमें मेम्बर चार मुकर्रर किये जावे । कौठारी छगनलालजी, सेठजी जोहारमलजी चानणमलजी चतुर, जोरावरमल मुनिम, ठाकरदासजी ज्ञानमलजी इन चार ही मेम्बरोंके नाम लिखी जावे ह के यहां का अच्छा और नेक बन्दोबस्त होवे जोरी राय देणी चाहिये ।

સંવત્ ૧૯૩૪ માગસર વોદી ૯ તા. ૨૯ નવમ્બર ૧૮૭૭ ઈસ્વી ઓર સેટજી ચમ્પાલાલજીકે નામ લિખિ જાવે કી યહ કામ રાજકે હસ્તમેં નિકાલા ગયા હૈ સો ઝઠા કા કામમેં દસ્લ નહીં કરોગા ઓર જો કામકાજ, કૂંચિયા વગરા થા હસ્તે હોવે સો સેલકાન્તતાર વદની સભામેં મેજ દેવોગા મતી મજકૂર । ”

આ ફરમાન એક વસ્તુ બહુ જ સ્પષ્ટ કરે છે કે જે ચાર નામ સૂચવાયાં છે તે ચારે એકસવાલ જૈન શ્રવેતાંબર છે. ખીજું જે શેઠ અમ્પાલાલજી પાસેથી સ્ટેટ કુચીઓ મળાવે છે તે શેઠ પણ શ્રવેતાંબર જૈન છે, એટલે આમાંથી હું અનુમાન તારવું છું કે સં. ૧૯૩૪ના આ ફરમાન પહેલાં શ્રવેતાંબર જૈનસંઘ વ્યવસ્થા કરતો અને વહીવટ ચલાવતો હતો. પરંતુ પંડાઓની સત્તામહીથી યાત્રિકોને હેરાનગતી થતી હશે, જેથી સ્ટેટે ચાર જૈન સફૂહરથોની કમિટી નીમી અને પોત પછુ અંદર દખલગીરી શરૂ કરી દીધી. આ દખલગીરીની સામાન્ય પહેલ તો વિ. સં. ૧૬૧૬થી જ થઈ છે. આ પહેલાં તો શ્રવેતાંબર જૈન સંઘ તદ્દન સ્વતંત્ર રીતે વહીવટ કરતો હતો. જૂઓ સ. ૧૬૩૪ માં વહી લ

આપણી સંસ્થાઓને

હરેક જૈન સંસ્થાઓ અને ખાસ કરીને શેઠ આણુંદળ કલ્યાણજીની પેઢીના પ્રતિનિધિઓએ, બહુ મોડું થાય તે પહેલાં જ, હિન્દના જૈન સંઘનું સમ્બંધન મેળવી, આવેલી આઝાદીમાં જૈનસંઘનું મહત્વ, ગૌરવ અને સ્વમાન જળવાય, તીર્થરક્ષા, સંઘસંગઠન થાય, સાહિત્યનો પ્રચાર થાય અને જૈન સંઘનો ઉદ્ધાર થાય તે માટે પ્રયત્ન કરવો જોઈએ.

[૧૭૪]

શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશ

[વર્ષ ૧૩]

તા. ૨૭-૧-૧૯૭૮ ના સ્ટેટ હુકમ નં. ૧૬૯૧ની નીચેની પંક્તિ.

“ ઠાકુરજીકે (ઋષભદેવજી) મન્દારકી કૂંચી ઉદયપુરકે નગરસેટકે પાસ
રહતી ઔર મન્દારકા મુંહ બન્દ થા.”.....”

એટલે કે ૧૯૩૪ સુધી તેા સ્ટેટની થોડી દખલ થવાની શરૂઆત છતાં
શ્રી કેસરીયાજીના ભંડારની આવીઓ તેા ઉદયપુરના નગરશેઠ પાસે જ
રહેતી હતી.

વિ. સં. ૧૯૧૬માં પણ રાજ્યને આ તીર્થમાં ઉખલ કરવાનું કારણ
મદ્યુ હોય તેા તે એટલું જ કે તીર્થમાં અવ્યવસ્થા, અધેર અને આવકના
વહીવટનો અભાવ. પરન્તુ વ્યવસ્થા તેા શ્વેતાંબર જૈન સંઘની જ હતી.
વાંચો તે શબ્દો.

“ જોકે ગાંવ ઘુલેવ ઇલાકે મેવાડમેં મન્દિર શ્રી ઋષભદેવજી મહારાજ
કા હૈ વહાંકા ઇન્તજામ નિહાયત સ્વરાવ દેસ કર વહાંકે કદિમ રિવાજ
ઔર ધર્મકે માફિક સંવત્ ૧૯૧૬મેં મહારાગાજી શ્રીસરૂપસિંહજીને સ્વાસ
સ્વચાલ ઇસ વાતકા કરકે ઠાકુરજીકે સેવા ભાવકે સાથ અન્હો તરહ હો
ઔર જાત્રિયોંકી કિસી તરહકી શિકાયત ન રહે । મન્દિરકી આમદનો નેક
કામમેં સર્ચ હો ઇસમેં કિસી તરહકા ગવાન ગફલત ન હોને પાવે ચંદ
કલમેં મુકરીર કર ચાલેં વાંધ દીકી જિતસેં સવ લોગ સુસા હો ।

૧૯૧૬માં શ્રી કેસરીયાજી તીર્થમાં પ્રાચીન આલ્યા આવતા રીતરિવાજ
સુખમ અને ધર્મઅનુસાર વ્યવસ્થા, વિધિવિધાન અને વહીવટ વગેરે આલે તથા
યાત્રિકોને તકલીફ ન પડે અને શ્રી ઋષભદેવજીના ભંડારની બરામર વ્યવસ્થા
થાય તેટલા ખાતર મહારાજા સ્વરૂપસિંહજીએ થોડી કલમો બનાવી આપી અને
ભંધારણ ઘડી આપ્યું, સાથે તેમણે થોડા નવા રિવાજ પણ દાખલ કર્યા. પરન્તુ
આનો આશય તેા સેવાભાવ અને યાત્રિકોને રાખવા પૂરતો જ છે.

સુદ્ધ વાચકો આમાંથી સાફ વસ્તુ સમજી શકશે કે ૧૯૧૬માં સ્ટેટની
દખલ તેા નહોતી જ. હવે આ સેવાભાવ ૧૯૩૪માં ઘટે છે અને સ્ટેટની દખલ
શરૂ થતી હોય તેમ લાગે છે, માટે જ મેં ઉપર અનુમાન બાંધ્યું છે.

૧૯૩૪માં સ્ટેટે કમીટી નીમી નગરશેઠ પાસેથી આવીઓ મંાવી લીધી
આનો પણ વિરોધ ઊઠયો હતો. પરન્તુ સ્ટેટે પંડાઓ ઉપર દોષારોપણ કરી

નવયુવકોને

આજના યુગમાં તમારાં ઉત્સાહ, જોમ અને શક્તિના સદુપયોગ માટે
આ તીર્થસ્થાના કામમાં લાગી જાઓ.

અંક ૭-૮]

શ્રી કેસરીયાણ તીર્થના વિકટ પ્રશ્ન

[૧૭૫

પોતાને ખચાવ જ કર્યો છે. એટલે આજે તો આપણે જે માંગણી કરી છે તે તો ક્રૂર એટલી જ છે કે ઉદેપુર સ્ટેટે જૂના રિવાજ મુજબ જેમ શ્રવેતાંબર કમિટીને વહીવટ સોંપ્યો છે તેમ આજે વહીવટ-વ્યવસ્થા શ્રવેતાંબર કમિટીને સોંપો. એટલે અત્યારની આપણી માંગણી તદ્દન ન્યાયોચિત અને વાજબી જ છે. શ્રવેતાંબર સંઘની ઉપર્યુક્ત માંગણીનો અર્થ એટલો જ છે કે-સ્ટેટ પોતાનું વચન ખરાબર પાળે, એમના ઉચ્ચ કુલ અને વંશના ગૌરવને છાજે એવી રીતે વચન પાળે.

સ્ટેટને વચન પળાવવા ખાતર જ જૈનસંઘને યાત્રાત્યાગ કરવો પડે, ધોત્તી બંધ કરવી પડે અને આમરણાંત ઉપવાસ કરવા પડે એમાં નથી સ્ટેટની શોભા કે નથી મહારાણાણીની શોભા.

શેઠ આ. ક.ની પેઠી પણ આ ફરમાનો વાંચી વિચારી એવું આંદોલન જગાડે, જૈનસંઘ એવા પ્રબલ આંદોલનનાં પૂર જગાડે કે સ્ટેટને પોતાનું બહાર કરેલું વચન પાળવાની ફરજ પડે.

ઉદયપુરના મહારાણાણી પણ પોતાની ફરજ ખરાબર સમજે. આ એકનીસમી સદી છે, આજે હિન્દ આઝાદ છે, રાજ્યોના એકમ બની રહ્યા છે, તો વધે જૂનો જેમની સાથે આપને સંબંધ છે, જે જૈન સંઘના પૂર્વજોએ આપના પૂર્વજો અને રાજ્ય માટે તનુ મન અને ધન ન્યોછાવર કર્યો છે તે સંઘને, તમે તમારા પૂર્વજનું વચન પાળી ન્યાય આપો! બસ, આથી વધારે અમારે આપને કશું જ કહેવાનું નથી.

ઓ વીરના સુપુત્રો! આ તીર્થના આપણા હક્કોના રક્ષણ માટે બગજો! અત્યારે ભગારે પ્રમાદ, ઉપેક્ષાભાવ કે અહંભાવને સ્થાન ન આપશો! આજે આપણી શક્તિ માત્ર ધનસંચય પાછળ જ લાગી રહી છે, પણ આઝાદીના આ યુગમાં એકલા ધનસંચયની મહત્તા આપણને ભારે પડી જશે.

જો સ્વમાનથી ગૌરવ જળવાવું નથી, આપણા હક્કોનું સંરક્ષણ થઈ શકતું નથી તો એ ધનસંચય કશા જ કામનો નથી. ધર્મના રક્ષણ ખાતર, તીર્થના સંરક્ષણ ખાતર અને સંઘના ગૌરવ ખાતર આપણે સર્વસ્વનો ત્યાગ કરતાં શીખવું જોઈએ, તો જ આપણે હક્કો માંગી શકીશું અને તેનું રક્ષણ પણ કરી શકીશું.

જૂનામઠની આરઝી હકુમતના પ્રસંગમાંથી કંઈક શીખવો અને તીર્થરક્ષા માટે બધા સવેળા બગત થઈ કટીબદ્ધ થવો. એ શુભેચ્છા સાથે જ જવલભહેનના ઉપવાસને સફળતા પ્રાપ્ત થાઓ એ મહેચ્છા સાથે વિરમું છું. ૐ શાન્તિ: શાન્તિ: શાન્તિ:

**थिरापद्रगच्छीय ज्ञानभंडारमें उपलब्ध
विवाहलो, संधि, भास, धवलसंज्ञक साहित्य ।**

अन्वेषक—पूज्य आचार्यमहाराज श्री. विजयतीन्द्रसूरिजी

(ढव्वानम्बर १२-१४)

- १ श्रीशान्तिनाथविवाहलो पत्र २५, कर्ता श्री आनन्दप्रमोद, थिरापद्रे श्रेष्ठिनाकरलिखापित ।
- २ श्रीसुपार्श्वनाथविवाहलो पत्र २०, सं. १६३२में श्रीविनयदेवसूरिरचित, सं. १६४३ में लिखित ।
- ३ श्रीशान्तिनाथ विवाहलो पत्र २८, आनन्दविमलसूरि-सौमसौभाग्यसूरिशिष्य प्रानदप्रमोद ।
- ४ श्रीवासुपूज्यधवल पत्र १०, सं. १६४३ मागसिर वदि १२ थिरपुरमें लिखित ।
- ५ श्रीनेमिनाथधवल पत्र २५, सं. १६३० चेतसुदि १० श्रीविनयसूरिरचित ।
- ६ श्रीऋषभदेवधवल पत्र २२, सेवकरचित ।
- ७ श्रीसुबाहुरिषिसंधि पत्र ७, श्रीजिनहंससूरिशिष्य पुण्यसारोपाध्यायरचित, सं. १६७४ ।
- ८ भावनासंधि पत्र ३, श्रीदेवसूरिशिष्य जयदेवकृत ।
- ९ मृगावतिभास पत्र ३ ।
- १० थावच्चाकुमारभास पत्र २८, बडगच्छ पिण्पलशाखीय श्रीविमलप्रभसूरिशिष्य.....सं. १६५५ कार्तिकसुदि ८ थिरपुरनगरे ।
- ११ ललितांगभास पत्र ४ ।
- १२ भवियकुटुंबभासरास पत्र ४, सं. १७८३ वैशाख वदि १४ लिखित ।
- १३ चोवीस तीर्थकरभास पत्र ७, सेवकरचित, शाह चुप्पललिखित ।
- १४ सुदर्शनभास पत्र २, सेवकरचित ।
- १५ चंद्रबाहुजिनभास पत्र ५ ।
- १६ पृथ्वीचन्द्रगुणसागररिषिवेली पत्र २ ।
- १७ चतुर्गतिवेली पत्र ५ ।
- १८ धन्यविलासभास पत्र २२, सं. १६८५ कटुकगच्छीय शाहजी कल्याणरचित, सचित्र ।

मु० थराद (न्यु. डोसा) ता. ६-२-४८

દસવેયાલિયની ઉત્પત્તિ

(લે. પ્રો. હીરાલાલ ૨, કાપડીયા, એમ. એ.)

[૧]

દસવેયાલિય એ અહમગહીમાં રચાયેલી એક પ્રાચીન અને વિશ્વસનીય જ્ઞાન કૃત છે. એ ' આગમ ' ગણાય છે. (વિશેષમાં એનો ' મૂલસુત ' તરીકે પણ નિર્દેશ કરાય છે. આ આગમની રચના કાને હાથે કયા સંયોગોમાં થઈ એ આખત અનેક ગ્રંથોમાં વિચારાઈ છે. એ પૈકી હું તો અહીં સુખ્યતથા ચાર જ કૃતિઓને ઉદ્દેશીને આ હકોક્ત વિચારીશ : (૧) ભદ્રાબાહુસ્વામીએ રચેલી દસવેયાલિયની નિબળુતિ, (૨) પ્રસિદ્ધ પ્રમાણે જ્ઞાનદાસગણિ મહત્તરે આ આગમ ઉપર રચેલી ચુલ્લુ, (૩) આ આગમ તેમજ એની નિબળુતિના ઉપર હરિભદ્રસૂરિએ રચેલી સંસ્કૃત ટીકા અને (૪) હેમચન્દ્રસૂરિએ રચેલું પરિશિષ્ટપર્વ.

આ નિબળુતિના રચનાર તે વીરસંવત ૧૭૦ (ઈ. સ. પૂર્વે ૨ ૩૫૭)માં સ્વર્ગે સંચરેલા ભદ્રાબાહુસ્વામી છે કે શકસંવત ૪૨૭ (ઈ. સ. ૫૦૫)માં ધન્યસિદ્ધાન્તિકા રચનારા વરાહમિહિરના સહોદર અને નૈમિત્તિક આચાર્ય ભદ્રાબાહુસ્વામી છે એ જટિલ પ્રશ્ન આપણે બાજુ ઉપર રાખીએ તોપણ આ નિબળુતિ ઉપર્યુક્ત ચાર સાધનોમાં-આ ઉત્પત્તિ સંબંધમાં પ્રકાશ પાડનારાં તમામ ઉપલબ્ધ સાધનોમાં-પ્રાચીનમાં પ્રાચીન છે.

મહાવીરસ્વામી પછી માત્ર ૬૮ વર્ષે આ ક્ષત્રી દુનિયા ત્યજી જનારા શય્યભવસૂરિએ દસવેયાલિય નામનું આ જ્ઞાન શાસ્ત્ર રચ્યું છે-વિવિધ પુત્ર (પૂર્વ)માંથી ૨ નિર્ચલણ કરી એની સંકલના કરી છે. મહાવીરસ્વામીના શિષ્ય-પાંચમા ગણધર સુધર્મસ્વામીને જાણસ્વામી નામના શિષ્ય હતા. એ અંતિમ કેવલીને પ્રભવસ્વામી નામે શિષ્ય હતા. શય્યભવસૂરિ એમના શિષ્ય થાય. એમને હાથે દસવેયાલિયની રચના થઈ છે. આ આખત સૌથી પ્રથમ કોઈ કૃતિમાં નોંધાઈ હોય તો તે નિબળુતિ છે. જે એ પહેલાં જ ભદ્રાબાહુસ્વામીની કૃતિ હોય તો આ ઉત્પત્તિ વિષેની નોંધ મોડામાંમોડી ૭૨ વર્ષે લખાયેલી ગણાય; અને એ જો બીજા ભદ્રાબાહુસ્વામીની કૃતિ હોય તો લગભગ ૬૩૪ વર્ષે નોંધ થઈ છે એમ કહેવાય. આમ ૮૬૨ વર્ષનો મારો પડે.

[૨]

દસવેયાલિયની નિબળુતિની ઓદમીથી અઠારમી માયા આ આગમની ઉત્પત્તિ વિષેની હકોક્ત પૂરી પાડે છે. એટલે હું અહીં એનો અનુવાદ આપું છું :

જ્ઞાનની પ્રતિમાના દર્શનથી પ્રતિભોધ પામેલા, જાણધર, મણુગ (મનક)ના પિતા અને દસકાલિયના નિર્ચલક સેજ્જભવ (શય્યભવ)ને હું વન્દન કરું છું (મા. ૧૪). અણુગને ઉદ્દેશીને

૧ જ્ઞે! મહાવીરસ્વામીનું નિર્વાણ ઈ. સ. પૂર્વે ૪૭૭માં થવાનું માને છે તેમને મતે લગભગ ઈ. સ. ૩૨૨ ગણાય, નહિ કે ઈ. સ. ૩૫૭.

૨ ન્યાયસંગ્રહમાં કહ્યું છે કે ' વૃહ ઉદ્ધરણ જ્ઞ્યાગમિકો ધાતુઃ '

૩ આરમી ગાથા પણ ઉપયોગી છે. એમાં કહ્યું છે કે સામાયિકના અનુક્રમથી વર્ણન કરીને, પૌરુષી પૂરી થતાં સેજ્જભવે ખરેખર દસકાલિયનું નિર્ચલણ કર્યું.

૪ અનુત્તર (ઉત્તમ) જ્ઞાન, દર્શન ઇત્યાદિષ્ટ ધર્મના ગણને ધારણ કરે તે 'ગણુધર' એમ આનો અર્થ હારીભદ્રીય ટીકા (પૃ ૧૦ અ)માં આપ્યો છે.

૧૭૮]

શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશ

[વર્ષ ૧૩]

સેજ્જભવે દસ અજ્ઞયણુ (અધ્યયન)નું નિર્મૂલ્ય કૃત્યું. એમણે એ અજ્ઞયણુ (વકાલે અર્થાત્ અપરાણુકે સ્થાપિત કર્યાં એથી એવું નામ 'દસકાલિય' છે (આ. ૧૫). 'આયપ્પવાય' પુલ્વમાંથી ધમ્મપન્નતિનું, 'કમ્મપ્પવાય' પુલ્વમાંથી (ગવેષણા, મહણેષણા અને કાસૈષણા એમ) ત્રણ પ્રકારની પિડેષણુનું, અને 'સમ્મપ્પવાય' પુલ્વમાંથી વજ્જસુલ્લિનું નિર્મૂલ્ય કરાવું, આકાનાં અજ્ઞયણુનું નિર્મૂલ્ય ('પવચ્છખાણુ' નામના) નવમા પુલ્વના ત્રીજા વત્થુ (વસ્તુ)માંથી થયું (આ. ૧૬-૧૭). ખીજે પણ આદેશ (મંતવ્ય) છે કે બાર અંગરૂપમણિપિડગ (મણિ-પિટક)માંથી આ (દસવેવાલિય)નું નિર્મૂલ્ય બરેબર મણુમના ઉપર અનુગ્રહ કરવા માટે કરાવું છે (આ. ૧૮).

[૩]

ઉત્પત્તિને અંગેની ઉપયુક્ત સંક્ષિપ્ત નોંધનો વિસ્તાર આ આગમની સુલ્લિમાં મળે છે. એના રચનાર જે જિનદાસમણિ જ હોય તો શકસંવત્ ૫૯૮ (ઈ. સ. ૬૭૬)માં રચાયેલી (અને આમબોદ્ધારક આનંદસાગરસરિના મતે લખાયેલી) નંદીસુલ્લિના એઓ કર્તા થાય છે. આ હિસાબે આ સુલ્લિમાંની હકીકત દસવેવાલિયની ઉત્પત્તિ બાદ લખમગ એક હજાર વર્ષે અપાયેલી ગણાય. આ હકીકત પાઠયમાં અર્ધલુ મરહટ્ટોમાં રચાયેલી આ સુલ્લિ (પત્ર ૬-૭)માં અપાયેલી છે. એનો પણ અનુવાદ હું અહીં આપું છું :

એક વેગા મધ્ય રાત્રિએ પ્રભવસ્વામીને વિચાર દ્વલ્લગ્યો કે, કોણ મારો મણુધર થશે? એમણે પોતાના મણુ ઉપર અને સંઘ ઉપર એમ બંધી બાણુ ઉપયોગ મૂક્યો, પણ કોઈ પંચુચ્છેદ નહિ કરનારો જણાયો નહિ, એટલે એમણે મૃદસ્થાનો વિચાર ક્યો. ઉપયોગ મૂકતાં એમણે રાજગૃહમાં સેજ્જભવને યજ્ઞ કરાવતો જોયો. એ ઉપરથી 'રાજગૃહ' નમરે આવીને એક સંઘાટકને (જે મુનિને) એમણે કહ્યું : તમે યજ્ઞવાડ (યજ્ઞપાટક)માં જાઓ અને બિજ્ઞા માટે ધર્મલાભ આપો. જે તમને બિજ્ઞા આપવાની ના પડાય તો તમે કહેજો કે અહો કષ્ટ, તત્ત્વ જણવામાં નથી (દુઃખની વાત છે કે આ પરમ તત્ત્વ જણુતો નથી), એ મુનિઓ ગયા અને એમને બિજ્ઞાની ના પાડવામાં આવી. તેમણે કહ્યું : અહો કષ્ટ, તત્ત્વ જણવામાં નથી. એ વખતે બારણા આમળ ભિભેલા પેલા સેજ્જભવે આ વાક્ય સાંભળ્યું, એ ઉપરથી એને વિચાર આવ્યો કે આ ઉપશાંત તપસ્વીઓ અસત્ય બોલે નહિ. એ અધ્યાપક (ઉપાધ્યાય) પાસે ગયો અને એણે એને પૂછ્યું કે તત્ત્વ શું છે? તેણે કહ્યું : વેદો. એ ઉપરથી એણે તરવાર બહાર કાઢી અને કહ્યું કે જે તમે મને તત્ત્વ કહેશો નહિ તો હું તમારું મસ્તક કાપી નાંખીશ. અધ્યાપકે (ઉપાધ્યાયે) વિચાર્યું : મારો સમય પૂરો થયો છે. વેદાર્થમાં કહ્યું છે કે મસ્તક કાપવાની વાત આવે તો તત્ત્વ કહેવું. આથી હવે હું જે તત્ત્વ છે તે કહું. આમ વિચારી એ બોલ્યો : આ યજ્ઞસ્તંભ (યૂપ)ની નીચે રત્નની પ્રતિમા છે. એ અગ્નિહંતની (અર્થાત્ જૈન તીર્થંકરની) કહેવાય છે. અરિહંતનો ધર્મ એ 'તત્ત્વ' છે (સાર છે). એ સાંભળી સેજ્જભવ એને પડે પડે અને યજ્ઞવાટનો ઉપસ્કર (સામગ્રી) એને જ આપી દીધો. પછી પેલા એ મુનિએને શોધતો શોધતો એ આચાર્ય (પ્રભસ્વામી) પાસે પહોંચ્યો.

૫ અનુચ્છેદકર.

અંક ૭-૮]

દસવેવાલિયની ઉત્પત્તિ

૧૭૬

આચાર્યને વન્દન કરી એણે મુનિઓને કહ્યું કે મને ધર્મ કહો. આચાર્યે ઉપયોગ મૂક્યો તો જણાયું કે એ એ જ છે. એ ઉપરથી આચાર્યે એને ધર્મ કહ્યો. એ બ્રાહ્મણે દીક્ષા લીધી અને એઓ ચૌદપૂર્વધર (શ્રુતકેવલી) બન્યા.

એમણે દીક્ષા લીધી ત્યારે એમની પત્ની ગર્ભવતી હતી. એ ઉપરથી એ સમયે એ સ્ત્રીનાં સર્વાંગહાર્યાં આકન્દ કરતા લાગ્યાં કે બરુણુ સ્ત્રીના પતિએ પ્રવ્રજ્યા લીધી છે અને એ સ્ત્રી તો પુત્ર વિનાની છે. એ સ્વજનોએ એની સ્ત્રીને પૂછ્યું કે તારા ઉદરમાં કંઈ છે? તેણે કહ્યું : કમણાય (કંઈક) જણાય છે. સમય થતાં એણે પુત્રને જન્મ આપ્યો. બાર દિવસ પૂર્ણ થતાં સર્વાંગહાર્યાં, માતાને પૂછતાં માતાએ 'મણુમ' એમ કહ્યું હતું તે ઉપરથી એ બાળકનું નામ 'મણુમ' પાડ્યું.

મણુમ આઠ વર્ષનો થયો ત્યારે તેણે પોતાની માતાને પૂછ્યું કે મારા પિતા કયાં છે? તેણે કહ્યું : તારા પિતાએ તો પ્રવ્રજ્યા (દીક્ષા) લીધી છે એ ઉપરથી એ બાળક નાસીને પિતા પાસે જવા ઉપડ્યો.

એ સમયે આચાર્ય (પ્રભવસ્વામી) ચંપામાં વિચરતા હતા. પેણે બાળક 'ચંપા' મયો. ઉક્તગ્રાભૂમિએ મયેલા એ આચાર્ય એ બાળકને જોયો. બાળકે એમને વન્દન કર્યું. એને જોતાં આચાર્યને એના ઉપર હેતુ ઉત્પન્ન થયું અને બાળકને પણ એમ જ થયું. આચાર્યે એ બાળકને પૂછ્યું કે તું કયાંથી આવે છે? બાળકે કહ્યું : રાજગૃહથી. આચાર્યે પૂછ્યું કે રાજગૃહમાં તું કાનેા પુત્ર કે પોત્ર છે? એણે કહ્યું કે સેજજ'ભવ નામના બ્રાહ્મણ છે એમનો હું પુત્ર છું. એમણે તો ખરેખર પ્રવ્રજ્યા લીધી છે. આચાર્યે પૂછ્યું કે તું શા માટે આવ્યો છે. (ઉત્તર મળ્યો કે) મારે પ્રવ્રજ્યા લેવી છે. એ બાળકે પૂછ્યું કે ભગવાન! તમે મારા પિતાને જાણ્યો છો? આચાર્યે કહ્યું કે હા હું જાણું છું બાળકે પૂછ્યું કે એઓ કયાં છે? આચાર્યે કહ્યું : એ મારો મિત્ર છે, એક શરીર રૂપ છે. (અર્થાત્ અમને એને તું શરીરથી પણ એક જ જાણ). તું મારી પાસે પ્રવ્રજ્યા લે. બાળકે કહ્યું કે એમ કડું છું.

આચાર્ય પ્રતિશ્રય (ઉપાશ્રય)માં આવી વિચારે છે કે આજે સચિત્તનો લાભ થયો. એ બાળકે દીક્ષા લીધી. પણ આચાર્યે ઉપયોગ મૂક્યો કે એ કેટલો વખત જીવશે? છ મહિના જીવશે એમ જણાતાં આચાર્યને વિચાર આવ્યો કે આતું આયુષ્ય અરૂપ છે તો શું કરવું? ચૌદપૂર્વી કોઈ કારણ મળતાં નિર્ધરણ કરે છે. અને અપશ્ચિમ દસપૂર્વી તો અવરૂપ જ નિર્ધરણ કરે છે. મારે આ કારણ આવી પડ્યું છે એટલે હું પણ નિર્ધરણ કરીશ. એ ઉપરથી એમણે નિર્ધરણ કરના માંડ્યું. વિકાસ-દિવસ થોડા બાકી હતા ત્યારે નિર્ધરણ થયું, એથી આને 'દસવેવાલિય' કહે છે.

૧ સંસ્કૃતમાં 'મનાઈ' થાય.

૭ દિશાએ જવાની જગ્યા. આ અર્થ આચાર્યના આચાર સાથે કેવી રીતે સંગત થાય એમ વિચારી જાયાકારે જાયામાં 'વિહારભૂમિ' એવા નિર્દેશ કર્યો હોય એમ જણાય છે.

૮ જેના પછી કોઈ નથી તે અર્થાત્ અંતિમ.

૧૮૦]

શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશ

[વર્ષ ૧૩

[૪]

ઉપર્યુકત ચુદ્ધિયુના રચનારના પછી થયેલા હરિભદ્રસૂરિએ આ જ ચુદ્ધિયુર્માના લગભગ શબ્દે શબ્દમાં આ ઉત્પત્તિની આખત કહી છે અને એની સંસ્કૃત છાયા હારિભદ્રીય ટીકાના સંપાદક મહારાજે આપી છે. અહીં જે જરાતરા તક્ષાવત જોવાય છે તે જ હું નોંધીશ : યુપની નીચે સર્વ રતનની જે અરિહંતની પ્રતિમા છે તેનું પ્રસાલન કરાય છે. આમ અહીં પ્રક્ષાલનની વાત છે. ખીજું 'મયજુ'ને જદલે 'મજુાય' છે, જોકે અર્થ તો એનો પણ, 'કર્ષક' એમ જ છે.

[૫]

વિ. સં. ૧૧૪૫ની કાર્તિકી પૂર્ણિમાએ જન્મેલા અને વિ. સં. ૧૨૨૯માં સ્વર્ગે સંચરેલા 'કલિકાલસર્વજ' હેમચન્દ્રસૂરિએ પરિશિષ્ટધર્મ (સર્ગ ૫, શ્લો. ૨-૮૬) માં હસવેયાસિયની ઉત્પત્તિ સંસ્કૃતમાં વર્ણવી છે. એમાંથી નીચેની વિશેષતાઓ હું નોંધું છું :

'વત્સ' કુળમાં ઉત્પન્ન થયેલો, આસન્નભવ્ય બ્રાહ્મણ કાર્યભવ છે (શ્લો. ૭). શ્લો. ૧૨-૧૪માં યજુપાટકનું વર્ણન છે. શ્લો. ૨૦માં એ વાત છે કે ઉપાધ્યાયે કહ્યું કે સ્વર્ગ અને મોક્ષને આપનારા વેદો 'તત્ત્વ' છે અને વેદ કરતાં ખીજું કાર્ષક તત્ત્વ નથી એમ તત્ત્વના જાણકારો કહે છે. શ્લો. ૨૮-૩૨માં એ હકીકત છે કે આ યુપની નીચે અરિહંતની (તીર્થંકરની) પ્રતિમા રખાઈ છે. અહીં જ રાખીને એ ગુપ્ત રીતે પૂજાય છે અને એ પ્રતિમાના પ્રભાવથી અમારું યજ્ઞાદિ કાર્ય નિર્વધને ચાય છે. મહા-તપસ્વી, સિદ્ધપુત્ર અને પરમ આહર્ત નારદ, આહર્તી (તીર્થંકરની) પ્રતિમા ન હોય તો યજ્ઞનો અવસ્થ નાશ કરે છે. આમ કહીને યુપને ઉપાડી ત્યાં રહેલી રતનની તીર્થંકરની પ્રતિમા ઉપાધ્યાયે એને ખતારો અને એણે કહ્યું કે જે તીર્થંકર દેવની આ પ્રતિમા છે તે 'તત્ત્વ' છે, એમણે કહેલો ધર્મ છે અને યજ્ઞ ઇત્યાદિ વિડંબના છે. શ્લો. ૬૯માં કાય-વ્યન્તાર્થ અર્થાત્ દિશા જવા માટે પ્રભવસ્વામી ચંપાનમરીના પરિસરમાં ગયા એમ કહ્યું છે. શ્લો. ૭૮માં એ વાત છે કે પ્રભવસ્વામી કહે છે કે તારા પિતામાં અને આ હું તારા કાકામાં કરો ભેદ નથી.

અહીં જે નારદની વાત અપાઈ છે તે શાના આધારે હશે એ જાણવું બાકી રહે છે, તો એ ઉપર અપ્રમાણ પ્રકાશ પાડવા બહુશ્રુતોને મારી વિગતિ છે.

હ ધ્રુવવત્તિ એવો જે પાઠ છપાયો છે તે 'ધ્રુવવત્તિ' હોવો જોઈએ એમ માની મેં આ અર્થ કર્યો છે, કેમકે ધ્રુવ્ ધાતુનો અર્થ ધોવું, પ્રક્ષાલન (પમાલ) કરવું એમ થાય છે. છાયામાં ધ્રુવવત્તિ એવો જે ઉલ્લેખ છે તે તો ધ્રુવવત્તિ પાઠ હોત તો સમુચિત ગણાત. વિશેષમાં એવો પાઠ માનતાં પણ પ્રતિમાને અચળ-નિત્ય કહેવામાં કર્ષક હેતુ સંધાવો હોય એમ જાણાતું નથી એટલે અર્થદષ્ટિએ એ અસંગત ગણાય એટલે મેં અન્ય પાઠ કહ્યો છે.

અંક ૬-૮]

હસવેયાલિયની ઉત્પત્તિ

[૧૮૧]

[૬]

શ્રી. ગોપાલદાસ જીવભાઈ પટેલે “ સમીક્ષાબંધો ઉપદેશ [શ્રી હસવેયાલિયસુત્ર] ” નું સંપાદન કર્યું છે. આના ઉપોદ્ધાત (પૃ. ૩) માં સૂચવાયું છે કે “ હરિભદ્રસૂરિની કથામાં જ્યાં કેટલુંક સંદિગ્ધ તેમજ અણુકથ રહી જાય છે, ત્યાં હેમાચાર્યની કથા સ્પષ્ટ વિવરણ આપે છે. એટલે અહીં તે તે બંને કથાઓ મળીને ચતી એક કથા જ આપીશું. ” આ ઉપરથી એ વાત સ્પષ્ટ થાય છે કે ઉપોદ્ધાતના લેખકે હસવેયાલિયની સુધિયુ જોઈ હોય એમ લાગતું નથી, જોકે એ ઈ. સ. ૧૯૩૩માં પ્રસિદ્ધ થઈ છે, જ્યારે ઉપયુક્ત સંપાદન તો ઈ. સ. ૧૯૩૮માં-છ વર્ષ બાદ પ્રકાશિત થયું છે.

પૃ. ૫ માં ઉપયુક્ત ઉલ્લેખના અંતને ઉદ્દેશીને એવું ટિપ્પણ છે કે “ મૂળ કથાનો આ ભાગ સમગ્રનો નથી. હરિભદ્રસૂરિની કથામાં એ ભાગ આ પ્રમાણે છે : ‘ આ યજ્ઞ-સ્તંભની નીચે...’ હેમાચાર્યે આ ભાગને વિસ્તાર્યો છે... પરમ અર્હંત એવો નારદ વિષ્વંસ કરી નાખે છે. ”

આ ટિપ્પણનો હવે પછીનો ભાગ વિચારું તે પૂર્વે એ કહીશ કે મને તો પરિશિષ્ટ-પર્વમાં આપેલી કથા કે હારિભદ્રીય ટીકામાંની કથામાં કર્યું સંદિગ્ધ જણાતું નથી. વિશેષમાં આ ટિપ્પણમાં નારદને ‘ અર્હંત ’ એટલે અર્હંત્ યાને જીવનના અનુયાયી કહેવાને બદલે તેમને જ ‘ અર્હંત ’ યાને ‘ તીર્થંકર ’ ગણ્યા છે એ તો દેખીતી બૂઝ છે. નાયા-ધરમકહામાં દ્રૌપદીના અધિકારમાં નારદ સર્વવિરતિથી રહીત હોવાને લીધે તો દ્રૌપદી એવું સન્માન કરતી નથી એવી વાત છે એટલે જો આ જાતના આ નારદ પણ્ય હોય તો એ કોઈ જોન સાધુ ગણાય નહિ તો જોનોના દેવરૂપ તીર્થંકર તો ક્યાંથી ગણાય ? વિશેષમાં અરિહંતના અર્થમાં અહીં જે ‘ અર્હંત ’ શબ્દ વપરાયો છે તે શું હોયત છે ?

“ વિષ્વંસ કરી નાખે છે. ” એવા ઉલ્લેખ બાદ નવોન કંડિકારૂપે નીચે મુજબ આ ટિપ્પણ લખવાયું છે :—

“ આ જવાબથી શું સૂચવાય છે તે સમજી શકાતું નથી. યજ્ઞોમાં સ્તંભ નીચે મહાવીરની પ્રતિમા રાખવામાં આવતી હતી તેવા બ્રાહ્મણમથોમાં તો ક્યાંય ઉલ્લેખ મળતો નથી. શતપથ બ્રાહ્મણ, કાત્યાયન શ્રૌતસૂત્ર આદિ ગ્રંથોમાં જણાવ્યા પ્રમાણે યજ્ઞક્રિયાની શરૂઆતમાં ‘ મહાવીર ’ નામનું પાત્ર વિશિષ્ટ વિધિ પ્રમાણે તૈયાર કરવામાં આવે છે તથા તેને વિષ્ણુ તથા સૂર્યના પ્રતીક તરીકે પૂજવામાં આવે છે. તે પાત્રનો જ સમાન નામને કારણે અહીં જૂલભયો ઉલ્લેખ થયો હોય તેવી કલ્પના જાય છે. બાકી તો, કથાનો આ ભાગ તૂટક અથવા તો સંદિગ્ધ છે, એમ માનવું જોઈએ. અર્હંતની પ્રતિમા મઝુ નીચે રાખવાથી જ ખીજા અર્હંત એ હિંસક યજ્ઞની રક્ષા કરે કે તેને અનુમતિ આપે એ કેવી વિચિત્ર કલ્પના છે ! ”

આ ઉપરથી નીચેના પ્રશ્નો સ્ફુરે છે ?

૧૮૨]

શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશ

[વર્ષ ૧૩

(૧) જૈન સાહિત્યમાં જે કોઈ વૈદિક હકીકત અપાઈ હોય તેને ઉલ્લેખ આહ્યાદિ સાહિત્યમાં શું હોવો જ જોઈએ? વેદો કે તમામ આહ્યાદિ સંપૂર્ણતયા આજે ઉપલબ્ધ છે ખરા?

(૨) યજુમાં સ્તંભની નીચે મહાવીરની પ્રતિમા રખાતી એવું તો ઉપયુક્ત એકે સાધનમાં કશું નથી. સર્વત્ર જિનની પ્રતિમા એવો ૧૦ પાંધેલારે ઉલ્લેખ છે. પન્નગેસવણા કૃપ (કલ્પસુત્ર)ની કેટલીક ટીકામાં શાંતિનાથની પ્રતિમાનો આ પ્રમાણે ઉપયોગ થયાનો ઉલ્લેખ છે. આ પરિસ્થિતિમાં મહાવીરની પ્રતિમા એમ કહેવા માટે શું પ્રમાણ છે?

(૩) જૈનના અગ્રમણ્ય મુનિવરો—મહાવીરસ્વામીના અગિયારે મહુધરો વેદાદિમાં પારંગત આહ્યાદિ હતા. તે વૈદિક વિધિ વગેરેથી, એમના પ્રખર આહ્યાજ્ઞ સંતાનીયો, અપરિચિત હતા એમ માનવું યુક્તિયુક્ત છે? શું હરિભદ્રસૂરિનો વૈદિક અભ્યાસ લેભાય હશે કે તેમણે ઉપયુક્ત વિધાન કર્યું? શું સુપિય જેવા સાધનનો ઉપયોગ કરતી વેળા તેમણે કશો વિચાર જ નહિ કર્યો હશે? શું હૈમચન્દ્રસૂરિએ પણ કંઈ વિચાર્યું નહિ?

(૪) કેટલાંક વિધિવિધાનનો અર્જિત હેતુ ઇત્યાદિ ગુપ્ત રખાય છે તે આણું કંઈ જિનપ્રતિમા રાખવાના સંબંધમાં ન જ હેઈ શકે?

(૫) નારદને ‘અહંત’ વાને અરિહંત માનવાની ભૂલ અહીં ફરીથી થઈ છે એ વાત બાણુ ઉપર રાખીએ તોપણ કોઈ જિનનો ભડત જિનની પ્રતિમણું પૂજન વગેરે થયું જોઈને અનુચિત આચરણનો ઇચ્છેક વિરોધ ન કરતાં એ ખાબત આખીંચામણી કરવાં પ્રેરાય એ શું અસંભવિત છે?

હિંદુ મંદિરોનો મુસલમાનોને હાથે નાશ થતો અટકાવવા માટે એની મરજહના જેવો ભાસ આપનારી મેઝના ધડાયાનું અને એમ થવાથી એ મંદિરોનું મુસલમાનોને હાથે ખંડન ન થયાની જે વાત છે તેમાં શું કશુંયે તથ્ય નથી?

કથામાં જે જે પ્રસંગ વર્ણવાય તેને તેને નિયમ તરીકે જ મહુધે એવો નિયમ કોઈ સ્થળે જૈન સાહિત્યમાં—પ્રામાણિક અન્ધમાં નથી. અમુક જૈન અમુક રીતે વર્તે એટલે શું તેમ કરવાની એ જિનાચા છે એમ માનવું હિંમિત છે?

ઉપોદ્ધાતના વિદ્વન્ સેખક મહાશય આ પ્રશ્નો વિચારી એના સપ્રમાણુ ઉત્તર આપવા કૃપા કરશે તો હું એમનો આભારી થઈશ એટલો નિર્દેશ કરતો હું વિરમું છું.

ગોપીપુરા, સુરત, તા. ૧૫-૪-૪૮

૧૦ જીએ વિનયવિજયમણુએ વિ. સં. ૧૬૮૬માં રચેલી મુખ્યોધિકા (પત્ર ૧૬૧અ) અને ઉપાખ્યાય સમયસુન્દરે વિ. સં. ૧૬૮૪-૫ માં રચેલી કલ્પલતા (પત્ર ૨૧૮ આ), કલ્પકિરણાવલીમાં કે સંદેહવિષયોધિમાં શાન્તનાથનું નામ નથી તો કલ્પલતામાં આવે ઉલ્લેખ શાને આધારે છે તે જાણવું બાકી રહે છે.

જૈનધર્મનું સામાન્ય જ્ઞાન

લેખક—શ્રીયુત મોહનલાલ દીપચંદ ચૌકસી

(ગતાંકથી ચાલુ)

૧૬. જંબૂદ્વીપમાં વચલા ભાગે મેરુ પર્વત આવેલો છે. એની નજીકમાં મહાવિદેહ ક્ષેત્ર, પૂર્વ પશ્ચિમ બન્ને તરફ મોટા ભાગોમાં વિસ્તરેલું છે. દક્ષિણ છેડે ભરત અને ઉત્તર છેડે ઐરવત નામે ક્ષેત્રો છે. આ રીતે ભરત, મહાવિદેહ અને ઐરવત રૂપ ત્રણ કર્મ ભૂમિઓ છે.

૧૭. કર્મભૂમિઓ એટલે જ્યાં માનવની વસ્તી પોતાનો નિર્વાહ અસિ, મસી કે કૃષી દ્વારા કરતી હોય.

૧૮. એ ત્રણ પ્રકારની કર્મભૂમિઓના અંતરાળે અકેક પર્વત અને વચમાં અકેક ક્ષેત્ર એ રીતે બે ક્ષેત્રો ભરત-મહાવિદેહના આગામાં અને બે ક્ષેત્રો મહાવિદેહ ને ઐરવતના આગામાં આવેલાં છે. એ ચાર ક્ષેત્રોમાં યુગલ્લીઆની વસતી છે. તેઓ નિર્વાહ માટે માનવની માફક ખેતી આદિ સાધન નથી વાપરતા, પણ કેવળ દસ પ્રકારનાં કર્મપરુક્ષ ઉપર આધાર રાખે છે.

૧૯. જંબૂદ્વીપ જેવી-ઉપર દક્ષીણી તેવી-જોડવણ્યુવાળા ધાતકી ખંડ અને પુષ્કરવર દ્વીપ નામના બે દ્વીપો છે. પણ વિસ્તારમાં પ્રથમનો ખંડ ચાર મણો અને પાછળનો દ્વીપ સોળ મણો છે. આ ઉભયમાં માનવ તેમજ યુગલ્લિકોની વસ્તી છે. પ્રમાણુ બમણું છે. અર્થાત એ દરેકમાં છ કર્મ ભૂમિઓ અને આઠ યુગલ્લિક ક્ષેત્રો, જંબૂદ્વીપમાં જે નામો છે એ નામનાં, આવેલાં છે. પુષ્કરવર દ્વીપનો અર્ધ ભાગ માનુષોત્તર નામા પર્વતથી રોકાયેલ છે.

૨૦. આ રીતે ત્રણ દ્વીપો હોવા છતાં, પર્વતે રોકેલ અર્ધો ભાગ બાદ કરી, બાકીનો પ્રદેશ અઢો દ્વીપ તરીકે ઓળખાય છે. માનવ વસ્તીની છેલ્લી મર્યાદા મનુષોત્તર પર્વત પર્વતની છે. પર્વત પર કે એનાથી આગળ માનવ વસતી નથી. સંખ્યાબંધ દ્વીપ-સમુદ્રો છે છતાં મનુષ્યલોક તો અઢો દ્વીપના પ્રદેશને જ કહેવાય છે.

૨૧. નંદીશ્વર નામા આઠમો દ્વીપ છે ત્યાં ચૌમુખજી યુક્ત બાવન જિનાશ્લેષો જુદા જુદા પર્વત પર આવેલાં છે. દરેકમાં ઋષભ, ચંદ્રાનન, વારિષણ્ણ અને વર્ધમાન એ નામવાળા અરિહંત ત્રિજો છે. એ નામો શાશ્વત એટલા સારુ કહેવાય છે કે દરેક ચોવીશીમાં અને મહાવિદેહમાં વિચરતા તીર્થપાત્રોમાં એ નામના જિનો હોય છે જ. ભગવંતના કલ્યાણક પ્રસન્ને, આ દ્વીપ દેવો માટે મહોત્સવનું ધામ છે.

૨૨. મનુષ્યલોકના નીચેના પ્રદેશમાં સૂર્યાતમાં બનનપતિ-ગ્યંતર નામા દેવોના વાસગૃહો છે. એની નીચે રત્નપ્રમા આદિ સાત નરકભૂમિઓ આવેલી છે.

૨૪. મનુષ્યલોકના ઉપલા પ્રદેશમાં પ્રથમ જ્યોતિષક દેવોના વિમાનો અને એથી

૧૮૪]

શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશ

[વર્ષ ૧૩

આગળ બાર દેવ લોકવાસી દેવોની વિમાન શ્રેણીઓ, પછી નવ શ્રેણીઓ અને અનુત્તર વિમાનવાસી દેવોનાં વિમાનો છે.

૨૪. સર્વથી જાંચી જ્ઞાનને સિદ્ધિશિક્ષા તરીકે ઓળખાય છે. કર્મથી કાયમી છૂટા થનાર આત્માઓ ત્યાં રહે છે. અર્થાત્ પરમાત્માઓનું એ વાસસ્થાન છે; સુકિતપુરી એવું ખીજી નામ. મોક્ષે જવું એટલે ત્યાં જવું.

૨૫. જૈનધર્મની નજરે નરક, માનવલોક અને સ્વર્ગ રૂપ ત્રણ લોકની વાત ઉપર મુખ્ય છે; પ્રથમમાં દુઃખ જ વિશેષ છે, ખીજામાં દુઃખમુખ્ય મિશ્રણ રૂપે છે અને ત્રીજામાં યાને સ્વર્ગમાં સુખનું પ્રમાણ અતિઘણું છે.

૨૬. જૈનધર્મ એ ત્રણે લોકમાં રહેનારા જીવોને આઠ પ્રકારનાં કર્મોથી ધેરાયેલ માને છે. જ્યાં સુધી એ કર્મો છે, ત્યાં સુધી આધિ, વ્યાધિ અને ઉપાધિ છે જ. એથી સાચું એવું આત્મિક સુખ નથી. જ્યાં આત્મા કર્મના પાશમાં પરતંત્ર હોય ત્યાં સાચી સ્વતંત્રતા ન જ હોય.

૨૭. આત્માનું પૂર્ણ સ્વતંત્ર્ય તે ક્રેણ સિદ્ધિશિક્ષા પર વસનારા મુક્ત આત્માઓ જ મોખવે છે. કર્મોથી છૂટકારા મેળવી એ સ્થાને પહોંચવું એ દરેક જૈનધર્મી આત્માનું ધ્યેય હોવું જોઈએ.

૨૮. આઠ કર્મો તે ૧ જ્ઞાનવરણીય, ૨ દર્શનાવરણીય, ૩ વેદનીય, ૫ આયુ, ૬ નામ, ૭ ગોત્ર અને ૮ અંતરાય. એ ઝંઘાં જબરા આંટીધુડીવાળાં છે.

૨૯. કર્મોને જડમૂળથી ઉગેડી નાંખવા સારું તીર્થંકર થનાર આત્માની દોરવણી જ ઉપયોગી છે. કેમકે તેઓ જાતે તરેલા છે તેથી અન્યને તારવા સમર્થ છે.

૩૦. આપણા આ ભારત યાને હિંદુસ્તાનમાં આ અવસર્પિણી કાળમાં એવા ચોવીસ તીર્થંકર થયેલા છે. એમાંના છેલ્લા તે શ્રીમહાવીરસ્વામી.

૩૧. ઋષભ, અન્વિત, સંભવ, અન્વિનંદન, સુમતિ, પદ્મપ્રભુ, સુપાર્શ્વ, ચંદ્રપ્રભુ, સુવિધિ, શીતળ, શ્રેયાંસ, વાસુપૂજ્ય સ્વામી, વિમળ, અનંત, ધર્મ, શાંતિનાથ, કુંથુ, અર, મહિષ, મુનિસુવ્રત, નમિનાથ, અરિષ્ટનેમિ, પાર્શ્વનાથ અને મહાવીરસ્વામી રૂપ ચોવીસ નામો અનુક્રમે ચોવીસ તીર્થંકરોનાં છે. 'લોખરસ'સુવ્રમાં અને મોટી શાંતિમાં આ નામો આવે છે.

૩૨ પહેલા ઋષભદેવ યાને આદિનાથ, સોળમાં શાંતિનાથ, બાવીસમાં શ્રી અરિષ્ટનેમિ યાને નેમનાથ, ત્રેવીસમાં પાર્શ્વનાથ તથા ચોવીસમાં શ્રી. મહાવીરસ્વામી વધુ જાણીતા છે.

૩૩ કાઠિયાવાડમાં આવેલ શ્રી શત્રુંજય તીર્થ અને ઉદેપુર નજીકનું શ્રી કેશરીમાજી તીર્થ એ પ્રથમ તીર્થપતિ ઋષભદેવનાં સ્મૃતિસૂચક ધામ છે. જૂનાગઢ નજીકનું મિરનાર એ બાવીસમાં નેમિનાથનું, પૂર્વમાં આવેલ સમેતશિખર એ પાર્શ્વનાથનું તેમજ પાવાપુરી એ મહાવીર પ્રભુનું સ્મરણ કરાવતું ધામ છે. આણુ ઉપર સ્થાપના પ્રથમ તેમજ બાવીસમાં જનની છે. અષ્ટાપદ તીર્થ આ કાળમાં અજ્ઞાત છે.

૩૪. આત્મકલ્યાણમાં પ્રભુમૂર્તિ અને પ્રભુકથિત આગમ ઉપકારી છે.

૩૫. ધર્મશાસ્ત્રોમાં પિસ્તાળીશ આગમ મુખ્ય ગણાય છે.

માર્ગદર્શક કાણુ ?

લેખક:—પૂજ્ય યુનિમહારાજ શ્રી ધુરધરવિજયજી

(૧)

મહાવિરોહ ક્ષેત્રમાં મહાવપ્ર વિજયમાં પૃથ્વીપ્રતિષ્ઠાન નામે એક નાનું પણ રમણીય આમ હતું. તે આમ ઉપર શત્રુમર્દન, રાજનું શાસન ચાલતું હતું. જ્યન્તી રાજધાનીનું શહેર હતું. ગમેતી નયસર પૃથ્વીપ્રતિષ્ઠાનનો કારભાર સંભાળતો હતો. એ નાના આમડાની આવક બહુ વિશાળ ન હતી. મામથી બહુ દૂર નહિ અને બહુ નજીક નહિ એવી રીતે વિશાળ વન આવ્યું હતું. વન મહાકાય વૃક્ષોથી સમૃદ્ધ હતું. નાના એવા આમનું નામ પૃથ્વીપ્રતિષ્ઠાન એ આ વનને લઈને સાર્થક હતું. એ મહાવનમાં સામ, સેવન, સીસમ, આમ્મા, લોખડા, અશોક, જાંબુ, મહુડા વગેરે વિશાળ વૃક્ષો થતાં હતાં. નયસાર આમનો કારભાર કરી જાણતો એટલું જ નહિ, પણ વનચવરવાનો પણ તેને પૂરો અનુભવ હતો. કયું ઝાડ કેટલાં વર્ષે પાકે છે, કયાં કયાં વૃક્ષોનાં જુદાં જુદાં કાષ્ટ સા શા ઉપયોગમાં આવે, કયા કયા વૃક્ષોને ફેલું પોપણ આપું હોય તે તે વધારે સુ-દર અને વિશેષ ઊપજવાળું અને ઇલાદિ વનવૃક્ષવિષયક માન નયસારને ધણું જ સડું હતું.

તેણે વનમાં વૃક્ષોના જુદા જુદા વિભાગ કરી રાખ્યા હતા. જુદાં જુદાં વૃક્ષો ઉપર અનુક્રમે અંક અંકિત કર્યા હતા. કયું વૃક્ષ કયારે વાળ્યું, તેનું પ્રથમ છેદન કયારે થયું, પુનઃ છેદન કયારે કરવું તેની વિગતવાર યાદો તેની પાસે હતી.

આ વન ઉપર હજારો માણસોની આજીવિકા હતી. આ વનનાં કાષ્ટો દૂર દૂરના પ્રદેશમાં જતાં અને પંકાતાં. મેંમાગ્યાં મુદ્યે બ્યવહારીઆઓ અહીંથી કાઢને લઈ જતા. આ સર્વમાં નયસારની પ્રામાણિકતા ખૂબ પ્રસિદ્ધિ પામી હતી.

વનના નિયમ વિરુદ્ધ કોઈ પણ વૃક્ષ ધનલોભને કારણે છેદાતું નહિ. વનમાં કામ કરવા આવનાર કર્મકરોને કોઈ પણ રીતે દુભવવામાં આવતાં નહિ. મજૂરોને મહેનતના પ્રમાણમાં પૂરી મજૂરી આપવામાં આવતી. કામ પણ માનવ શરીરને શક્ય હોય તેટલું જ લેવાતું. કામ ચાલે ત્યાં સુધી નયસારનો વાસ પણ મહાવનમાં રહેતો. તે ઠી મીઠી નજરથી મજૂરો પરિશ્રમનું દુઃખ જુદી જતી.

એ મહાવનમાં એક નિયત સ્થળે તમ્બૂઓ અને રાવટી નખાતી, તે તેમાં સર્વે રહેતા. મજૂરોને રહેવા માટે સર્વ પ્રકારની સમવડ આપાતી. જ્યારે કામ ચાલતું હોય ત્યારે વનમાં એક આમ વસ્યું હોય એવો ફેખાવ થઈ જતો. વનનાં વિકરાળ પ્રાણીઓથી બચવા એ કી-પહેરા વગેરે સર્વ ત્યાં રહેલું.

વનની જે ઊપજ થતી તે સર્વ પાછાં પાછાંના દિશાગ સાથે શત્રુમર્દન રાજને પહોંચી જતી. રાજ શત્રુમર્દન પણ નયસારને એવું વળતર આપતો કે કોઈને પણ અનીતિ કરવાનો પ્રસંગ ઊભો થતો નહિ.

૧૮૬]

શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશ

[વર્ષ ૧૩

એ વનમાં ડેટલાએક વૃક્ષો એવાં અનામત રાખવામાં આવતા કે રાજ્યને કોઈ વખત ઓચીંતું કાઠનું પ્રયોજન હોય તો હરકત ન આવે. કામધેતુ ગાયત્રી માત્ર જ્યારે જોઈએ ત્યારે ત્યાંથી કાઠ મેળવી શકાતાં.

(૨)

રાજ્ય સ્વતંત્રતાને રાજ્યવિસ્તાર દિવસે દિવસે વધતો જતો હતો. સ્વતંત્રતાને રાજ્યના અર્થથી આજીવનના ડેટલાયે રાજ્યએ રાજ્યને વશ થયા હતા અને ડેટલાયે રાજ્યને વશ કરી હતા.

રાજ્યના વિસ્તારની સાથે રાજધાની જયન્તી નગરીનો વિસ્તાર પણ વધતો હતો. રાજસભાનો વિશાળ પ્રાસાદ હવે સંકુચિત જણાતો હતો. રાજ્યને અનુરૂપ નવી રાજસભાનું નિર્માણ અનિવાર્ય હતું.

એકદા રાજ્યને નવીન રાજસભાના નિર્માણ માટે મંત્રી વચ્ચેને આદેશ કર્યો, શિલ્પિઓને બોલાવ્યા, મીઠીઓ ઢાંચર થયા. સલાટો શરૂ—ઓજારો સજવા લાગ્યા. નકશાઓ તૈયાર થઈ ગયા.

સમુદ્ધર્તે રાજસભાનું ખાત શરૂ. આ સર્વ તૈયારીમાં ફક્ત એક જ ખામી હતી; તે એ કે પ્રાસાદને પૂરું પડે તેટલું કાઠ ન હતું.

પ્રતિષ્ઠાનપુરથી કાઠ કપાવાનો અને તેની રાખેલા મુજબ વ્યવસ્થા કરાવવાનો હિસાબ થોડા જ માસ ઉપર આવી ગયો હતો, એટલે ખીજ સારા કાઠ માટે આરખાર વરસની રાહ જોવી પડે તેમ હતું.

આમ તો કાઠનો કોઈ ટોળો જ ન હતો, અને ખીજેથી પણ મળી શકે તેમ હતું, છતાં પોતાનું કવોતમ કાઠ મૂકી ખીજને વિશેષ મૂલ્ય આપી મન પ્રસન્ન ન થાય એવું કાઠ લેવા કોઈને રુચિ થતી ન હતી.

મંત્રીએ પોતાની આ મૂંઝવણ રાજ્યને કહી. રાજ ખરેખર રાજ હતો, તેણે તરત જ એક આદેશપત્ર લખાવી સહીસહકા સાથે નયસાર ઉપર મોકલી આપ્યો. તેમાં વગર સંકેતે ઊંચી જાતનું પૂરતા પ્રમાણમાં કાઠ મોકલવા જણાવ્યું હતું. કાઠ શા માટે જોઈએ છે તે પણ તેમાં લખ્યું હતું.

આદેશપત્ર લઈને શીઘ્ર કાસદ રવાના થયો અને જોતજોતમાં પ્રતિષ્ઠાનપુર પહોંચી ગયો. ત્યાં પહોંચી તેણે આદેશપત્ર નયસારને આપ્યો.

આદેશપત્ર વાંચતારતી સાથે સ્વામીભક્ત નયસારને આનંદ ઊપજ્યો, તે પ્રત્યુત્તરમાં પ્રમોદ પૂર્વક વહેલી તકે મંગાવેલ જાતવાર કાષ્ટો મોકલવા લખી આપ્યું.

આમતાસ્વાગતા સાથે કાસદને વેળાવી તરત જ તેણે વનમાં જવાની તૈયારી કરી.

(૩)

ખીજ પ્રકૃત હતી, દિવસ ચડતો હતો, તાપ સખત પડતો હતો, તે સમયે આમરસૂક નયસાર મહાવનમાં પોતાના જુઓ સાથે એક શાંતગ વૃક્ષની ડાયામાં વિશ્રામાં લઈ રહ્યો હતો.

રાજ્યના આદેશ અનુસાર કાષ્ટની વ્યવસ્થા થઈ ગઈ હતી. માથા ઉપરથી બાર જાતનો હોય તેમ સર્વે વાતો-વિનોદની મીઠી મોજ માણી રહ્યા હતા. બોજનની તૈયારીને

અંક ૭-૮]

માર્ગદર્શક કોણ ?

[૧૮૭

કોઈક વાર હતી, જંગલમાં આજનો છેલ્લો દિવસ હતો. વળતી સવારે પડાવ ઊપાડી લેવાનો હતો.

તે સમયે નયસારના મનમાં એક સુંદર વિચાર પ્રકટયો, કે આવા બીપણ વનમાં કોઈ સાધુસન્ત-અધિયુતિ કે અતિયિ આવી મળ્યા હોય, તેમને ભોજન આપીને ભોજન થાય તો તે, ગામમાં પોતાને ઘેર જ્ઞાન આપીને ભોજન કરવા કરતાં કંઈમળું મહત્ત્વનું ગણાય.

ઉચ્ચ આત્માઓના અભિલાષ કદી પણ અરૂણ નથી હોતાં, કારણ કે એ અભિલાષ પાછળ પૂરતો પ્રયત્ન અને તકેદારી હોય છે. નયસારે પોતાનો આ પવિત્ર વિચાર પેતાના સાથીઓને જણાવ્યો. એ સાંભળી સર્વ ખુશી થયા અને જુદા જુદા રસ્તા ઉપર જુદા જુદા માણસોને તપાસ કરવા મોકલ્યાં આપ્યા.

નયસાર પોતે પણ માણસને તિથાસે-ભરાસે ખેસી ન રહ્યો; એક રસ્તે કેટલેક દૂર જઈ ચારે તરફ નજર ફેરવવા લાગ્યો. વનમાં વિશેષ રહેવાને કારણે તેની નજરમાં દૂરદૂર જેવાની સ્ફુટિ આવી હતી. એટલે તેની સૂક્ષ્મ દષ્ટિએ દૂરદૂર સફેદ વસ્ત્રી આગ્રહાહિત અને આડે માર્ગે ચડી ગયેલ આકૃતિઓ ઝડપી લીધી.

આડમાર્ગે ઉતાવળે પગે નયસાર શીઘ્ર ત્યાં પહોંચ્યો. સાક્ષાત્ ધર્મમૂર્તિસમા મુનિવરોને પ્રવાસના પરિશ્રમથી ખિન્ન જોયા. નયસાર તેમને દાય જોડી પૂછ્યું :

“ આપ અહીં આ બાબુ કઈ તરફ પધારો છો ? આ માર્ગે કોઈ અભીષ્ટ નગર કે યાત્રારથળ નથી. દૂરદૂર જંગલમાં આ રસ્તો જાય છે. આગળ હિંસક પશુઓના પૂરો ભય છે. મને લાગે છે કે આપ માર્ગે ભૂલ્યા છો. ”

“ મહાનુભાવ ! તમારું કથન સર્વથા સત્ય છે. અમે માર્ગે ચૂકી વિમાર્ગે ચડી ગયા છીએ. આ વનની વિશદતા દેશ વિદેશમાં વિખ્યાત છે. માટે જ અસહાય કોઈ આ વનનો પાર પામી શકાતું નથી. અમે આ વનને વીતાવવા-પાર પામવા એક સાર્થની સાથે નીકળ્યા હતા. મત દિવસની વાત છે. વન અવનતું છે, વનમાં નિર્દોષ આહારાદિનો યોગ સુલભ ન બને, એમ વિચારી અમે બંને આહાર માટે જોયરી લેવા વનની નજીક આવેલા ગામમાં ગયા હતા; પાછા ફરી ત્યાં તો સાર્થ પ્રયાણ કરી આમળ નીકળી ગયો હતો. પગલાંના નિશાનને અનુસાર અમે કેટલેક દૂર જાયની પાછળ પાછળ ગયા, પણ છેવટે વાવરોળથી પગલાં પણ ન જણાયાં અને આજે માર્ગ શોધતાં અહીં આવી ચડ્યા છીએ. ”

મુનિવરોની સમ વાત સાંભળીને નયસાર આવેશ પૂર્વક ખોલી ઝિડ્યો: “કેવો નરાધમ, પાપી, સ્વાર્થી સાર્થવાહ ! ધડી વાર વધુ રોકાવામાં એ સાર્થવાહનું શું હુંદાર્ધ જવાનું હતું કે આપને એકલા મૂકીને એ આવતો થયો ? શું તેને ખબર ન હતી કે વન કેવું વિષમ છે ? સાથે આવેલ મુનિઓ આ વનમાં પ્રાણાન્તિક આપત્તિમાં આવી પડે તો તેની જવાબદારી કોની ? કોને વિધાસે-કોને આધારે મુનિઓ સાથે ચાલ્યા હતા ? સંભવત મુનિહત્યાના ભાવિદોષે દૂષિત સાર્થવાહ નરક ઇન્ધ્રવાય ખીન્ન ક્યાં જશે ?” નયસારને સાંત પાડતા મુનિવરો બોલ્યા: “મહાનુભાવ ! એમ ઝિમ ન બનો. એ એક વેપારી ભૂલે, પણ

૧૮૮]

શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશ

[વર્ષ ૧૩

અમે એની સાથે હતા. અમારી પણ ફરજ હતી કે અમારે લઈને એમને રોકાવું ન પડે; જેમ અને તેમ જલદી વનમાંથી નીકળાય એ લક્ષ્ય એમનું હોય તેમાં અમારે વિલંબ કરવો કોઈ રીતે ઉચિત ન હતો. કર્મવશ કષ્ટ આવે છે—આ વનમાં એવા કોઈ કષ્ટ અમને આવી પડત તો તેમાં કર્મનિર્જરનો લાભ જ મળત. સારું થયું, તમે આવી મળ્યા અને અમને ચેતવ્યા.”

પછી નયસારે કહ્યું : “પૂજ્યો ! આપ મારી સાથે પધારો. આ વનમાં નજીકમાં જ મારી છાવણી છે. આજ મારા ભાગ્યનો ઉદય છે, કે મારી અભિક્ષાપાને અનુસાર આપનો સુયોગ મને મળ્યો છે. વનનાં કાષ્ટ કપાવવાનું અનિચ્છનીય કાર્ય મારે કરાવવું પડે છે. તેમાં આને કોઈ મહાત્મા પુરુષ અહીં આવી મળે તો તેમને બોળવ કરાવી કાંઈક સુકૃત ઉપાજી” એવો વિચાર મને થયો ને તેની તપઃસમાં ફરતાં આપનાં દર્શન મને સાંપડ્યાં.

આપ મારી સાથે પધારો. નમતે પહોરે હું આપને સાર્થ સાથે ટૂંકે રસ્તે પહોંચાડી દઈશ. સાર્થ કંઈ તરફ જાય છે તેની મને પૂર્ણ માહિતી છે. આ વનના નાના મોટા દરેક માગોથી હું સારી રીતે પરિચિત છું.

*

*

*

માર્ગ-ખી, આરામ કરી નયસારે તૈયારી કરી અને મુનિએ પણ સંયમાધાર કરીરને ભાડું આપી આવશ્યક સ્વાધ્યાયાદિ કરી તૈયાર થયા.

કેડી રસ્તે છયે છયે નયસાર તેમને લઈ જતો હતો. થોડું ઘણું આસ્થાન આલ્યા ત્યાં તો સાર્થની ઊડતી ધૂળ દેખાવા લાગી. લગભગ સાર્થની નિકટ આવી પહોંચ્યા બાદ નયસારે હાથ જોડી પાછા વળવાની અનુમતિ મુનિએ પાસે માંગી.

પાછા ફરતા નયસારને મુનિએએ કહ્યું : “મહાતુભાવ ! આ માર્ગ જતાવી, સાર્થ બેળા કરી તમે આને ખરેખર મહત્વ પુરુષ ઉપાજી” છે. છતાં તમને એક સત્ય હકીકત કહેવી અમને ઉચિત લાગે છે, તે એ છે કે, તમે એક મોટા જંગલમાં માર્ગ જૂલ્યા ઘણા વખતથી ભગ્યા કરો છો.”

“પૂજ્ય ! એ શું ? તમે કયા જંગલની ને કયા માર્ગની વાત કરો છો ?” નયસારે પૂછ્યું.

“મહાતુભાવ ! આ સંસાર એ અતિશય ભયંકર જંગલ છે. ધર્મ એ એક જ તેમાં સારો માર્ગ છે. રામ દેવને જીતનાર અરિહંત એ દેવ, માયા મમતાના ત્યાગી એ યુરુ, અને જિનવર આપિત કર્તવ્ય એ ધર્મ. આ એક જ સંસાર અટવીને પેલે પાર પહોંચવાનો માર્ગ છે. એ માર્ગે નહિ ચડેલા આ અટવીમાં અટવાયા કરે છે. તમે એ માર્ગે ચડો ને સુખી બનો અટલું જ અમારું તમને કહેવું છે.” મુનિએએ સમય પરખી કહ્યું. હજીકમાં નયસારે મિથ્યાત્વની ગાંઠ તોડી અને સમ્યક્ત્વ સ્વીકાર્યું. મુનિએ સાર્થ સાથે મયા અને નયસાર પોતાને રચાને આબ્યે. સાચા માર્ગદર્શકે કોણ ? નયસાર કે મુનિવરો ?

આ નયસારનો જીવ એ જ ભગવાન શ્રીમહાવીરસ્વામીનો આત્મા.

અમદાવાદ, પાંજરાપોળ, શાનશાળા.

સં. ૨૦૦૪, ફા. વ. ૩

પ્રશ્નોત્તર-પ્રબોધ

રચયિતા—પૂજ્ય આચાર્ય મહારાજ શ્રીવિજયપદ્મસૂરિજી

(ક્રમાંક ૧૩૯૫થી શરૂ : ક્રમાંક ૧૪૯૫થી શરૂ : આ અંકે પૂર્ણ)

૬૮ પ્રશ્ન—ચાર મૂળસૂત્રોના મૂળસૂત્રોનું પ્રમાણ શું ?

ઉત્તર — ૧ આવશ્યકસૂત્ર, ૨ દશવૈકલિકસૂત્ર, ૩ ઉત્તરાધ્યયન સૂત્ર, અને ૪ ઓધનિયુક્તિ (પિંડનિયુક્તિ) આ ચાર મૂળસૂત્રો કહેવાય છે. તેમાં આવશ્યક સૂત્રની ટુંક ખીના આ પ્રમાણે જાણવી: સામાયિક, ચતુર્વિંશતિ સ્તવ, વંદનક, પ્રતિક્રમણ, કાયોત્સર્ગ, પ્રત્યાખ્યાન—આ છ આવશ્યકોની ખીના અહોં જણાવી છે (૧૦૦). ૨ શ્રી. ભદ્રાહુસ્ત્રવામોકૃત નિયુક્તિ, ૨૫૫૦ (ખાયા), ૩૧૦૦ શ્લોકપ્રમાણ છે. ૩ આવશ્યક ચૂર્ણ ૧૩૬૦૦ ખાયા અને ૧૮૪૭૪ શ્લોકપ્રમાણ છે. ૪ આવશ્યકસૂત્રની હારિભદ્રીય ટીકાનું પ્રમાણ ૨૨૦૦૦ શ્લોક છે. આ ટીકાના કઠીન પદોને અંમે શ્રીમલ્લપારિ હેમચંદ્રસૂરિજીએ ૪૬૪૦ શ્લોકપ્રમાણ ટિપ્પણ બનાવ્યું છે. ૫ શ્રીમલ્લપારિ મહારાજે, ૧૮૦૦૦ શ્લોકપ્રમાણ ટીકા બનાવી, તેના ત્રણ ભાગ શ્રી આમમોદયસમિતિએ છપાવ્યા છે. છેવટનો ભાગ અમુદ્રિત છે. ૬ શ્રીતિલકસૂરિકૃત લઘુ ટીકાનું પ્રમાણ ૧૨૩૨૫ શ્લોક છે અને તેની રચના વિ. સં. ૧૨૯૬માં થઈ છે. ૭ આવશ્યકની અવચૂરતાં પત્ર ૨૨૬ છે. ૮ શ્રીહરિભદ્રસૂરિ મહારાજે ૮૪૦૦૦ શ્લોકપ્રમાણ આવશ્યક ટીકા બનાવી હતી. અને ત્યોએ પોતે જ તેમાંથી ટૂંકી કરીને ૨૨૦૦૦ શ્લોકપ્રમાણ ટીકા બનાવી એમ મુદ્રિત મોટી ટીકાની ટિપ્પણીમાં જણાવ્યું છે. ૯ શ્રીનેમસાધુએ વિ. સં. ૧૧૨૨માં સાધુપ્રતિક્રમણાદિ પદ્ધતિ આવશ્યક સૂત્રની ટીકા બનાવી. ૧૦ શ્રીદેવેન્દ્રસૂરિજીએ ચૈત્યવંદન બાબ્ય, યુરુવંદન બાબ્ય, અને પ્રત્યાખ્યાન બાબ્ય—આ ત્રણ બાબ્યની રચના કરી. અનુક્રમે તે દરેકની ૬૩, ૪૧, ૪૮ માંથાએ જાણવી. ૧૧ શ્રીધર્મધોષસૂરિજીએ ચૈત્યવંદના બાબ્યની ઉપર ૮૫૦૦ શ્લોકપ્રમાણ, સંધાચાર નામવાળી, ટીકા બનાવી. ૧૨ ખરતરગચ્છીય શ્રીતરુણપ્રભસૂરિએ બાલાવખોધ નામની ચૈત્યવંદનાવૃત્તિ. વિ. સં. ૧૩૩૧માં ૭૦૦૦ શ્લોકપ્રમાણ બનાવી. ૧૩ માયાનલ ચૈત્યવંદનાવિચારમાં ચૈત્યવંદના સૂત્રની વ્યાખ્યા કરી છે. ૧૪ શ્રીશ્રીતિસૂરિ મહારાજે પ્રાકૃત ૯૨૨ શ્લોકપ્રમાણ ચૈત્યવંદના મહાબાબ્ય બનાવ્યું, તેમાં ચૈત્યવંદનાનાં સૂત્રોની વ્યાખ્યા કરી છે ૧૫ ચૈત્યવંદના બાબ્યની ખીજી ટીકા છે, પણ તેના કર્તાનું નામ જણાવ્યું નથી. ૧૬ ચૈત્યવંદનાદિ વૃત્તિ કુલપ્રદીપ નામની છે તેનું પ્રમાણ ૨૪૫૮ શ્લોક છે. ૧૭ શ્રી તિલકસૂરિમહારાજે ચૈત્યવંદના-વંદનક-પ્રત્યાખ્યાન આવશ્યકની ટીકા ૫૫૦ શ્લોકપ્રમાણ બનાવી. ૧૮ શ્રીદેવેન્દ્રસૂરિજીએ ચૈત્યવંદનાદિ સૂત્રોની વ્યાખ્યા ૨૭૨૦ શ્લોકપ્રમાણ કરી. ૧૯ શ્રીઅક્ષકલ્કદેવસૂરિએ ચૈત્યવંદનાદિ સૂત્ર-સાધુ-શ્રાદ્ધપ્રતિક્રમણસૂત્રપદ્ધતિવચનજરી નામની ટીકા બનાવી. ૨૦ ઇર્ષાપાથકી, ચૈત્યવંદના-સૂત્ર વંદનકાંન. ૨૧ શ્રીયશોદેવસૂરિએ વિ. સં. ૧૧૭૪માં ૧-ઈર્ષાપાથકીસૂત્રની ૧૫૦ શ્લોક પ્રમાણ ચૂર્ણ ૨-ચૈત્યવંદનાસૂત્રની ૮૪૦ શ્લોકપ્રમાણ ચૂર્ણ અને ૩-વંદનકસૂત્રની ૭૨૭ શ્લોકપ્રમાણ ચૂર્ણ બનાવી. ૨૨ ચૈત્યવંદનાસૂત્રની હારિભદ્રીય-લલિતવિસ્તરા ટીકાનું પ્રમાણ ૧૨૭૦ શ્લોક છે. ૨૩ વાદિદેવસૂરિના યુરુ શ્રીમુનિચંદ્રસૂરિએ ૧૮૦૦ શ્લોકપ્રમાણ લલિત-વિસ્તરાટિપ્પણકની રચના કરી. ૨૪ શ્રીપાર્શ્વમુનિએ ૯૫૬ વર્ષે ચૈત્ય-સાધુવંદન-શ્રાવકપ્રતિક્રમણ સૂત્રવૃત્તિ ૨૦૦૦ શ્લોકપ્રમાણ બનાવી છે. ૨૫ સાધુપ્રતિક્રમણસૂત્ર ૧૩૦ શ્લોકપ્રમાણ છે.

૧૯૦]

શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશ

[વર્ષ ૧૩

૨૬ શ્રીજનદેવસૂરિએ વિં સં ૧૧૮૩માં ૨૬૩ ગાથાપ્રમાણુ, શ્રાદ્ધ સામાયિક-પ્રતિક્રમણુ-સૂત્ર વ્યાખ્યાપ્રકરણુ બનાવ્યું, તેનું પ્રમાણુ ૩૬૫ શ્લોક છે. ૨૭ શ્રીતિલકસૂરિએ શ્રાદ્ધ-પ્રતિક્રમણુસૂત્રની ૩૦૦ શ્લોકપ્રમાણુ નાની ટીકા : બનાવી, તથા સાધુપ્રતિક્રમણુસૂત્રની ૨૬૬ શ્લોકપ્રમાણુ વૃત્તિ પણુ બનાવી. ૨૮ શ્રી હરિભદ્રસૂરિએ ચૈત્યવદનાસૂત્રની ૪૮૨ શ્લોકપ્રમાણુ ટીકા બનાવી. ૨૯ આવશ્યકબુદ્ધવૃત્તિમાંની પણુ સાધુપ્રતિક્રમણુસૂત્રની વૃત્તિ છે. ૩૦ શ્રીજનપ્રભસૂરિએ ૧૩૬૪ની સાલમાં સાધુપ્રતિક્રમણુસૂત્રની વૃત્તિ રચી. ૩૧ વિજયસિંહસૂરિએ વિં સં ૧૧૮૩માં શ્રાવકપ્રતિક્રમણુસૂત્રની ચૂર્ણ ૪૫૯૦ શ્લોકપ્રમાણુ બનાવી તથા શ્રી ચંદ્રસૂરિએ વિ. સં. ૧૨૨૨માં ૧૯૫૦ શ્લોકપ્રમાણુ વૃત્તિ રચી. ૩૨ શ્રીયશોદેવસૂરિએ પ્રત્યાખ્યાનસ્વરૂપ ગ્રંથ પ્રાકૃતમાં ૩૬૦ પ્રમાણુવાળો બનાવ્યો. ૩૩ પ્રત્યાખ્યાનવૃત્તિનું પ્રમાણુ ૫૫૦ શ્લોક છે. ૩૪ શ્રીમતિસાગરે વિ. સં. ૧૧૬૮માં પ્રાકૃત ૨૫૦ ગાથામય પંચપરમેષ્ઠિવિવરણુ બનાવ્યું. આ રીતે આવશ્યકની નિયુક્તિ આદિની ખીના જણવી.

૨-હવે દરવૈકાલિકની નિયુક્તિ આદિની ખીના જણાવું છું. ૧ શ્રી. લક્ષ્મણ-સ્વામિકૃત નિયુક્તિની ગાથા ૪૪૫, તે અન્યત્ર ૪૫૨ છે. ૨ ચૂર્ણનું પ્રમાણુ ૭૦૦૦ શ્લોક, અન્યત્ર ૭૯૭૦ શ્લોક કલ્યા છે. ૩ હરિભદ્રસૂરિકૃત મોટી ટીકાનું પ્રમાણુ ૭૫૫૦ શ્લોક છે. ૪ શ્રીતલકસૂરિકૃત નેમિચરિત્ર ચુક્ર વૃત્તિનું પ્રમાણુ ૭૦૦૦ શ્લોક છે. ૫ શ્રીસુમતિ-સૂરિએ નાની મોટી ટીકામાંથી ઉદ્ધરીને ૨૬૦૦ શ્લોકપ્રમાણુ ટીકા રચી છે.

૩-હવે શ્રીજનપ્રખ્યાનસૂત્રની નિયુક્તિ આદિની ખીના આ પ્રમાણે જણવી:-
૧ અખ્યાન, ૩૬ શ્લોક ૨૦૦૦. ૨ નિયુક્તિ ભદ્રમહુસ્વામિકૃત, ગાથા-૬૦૭, શ્લોક ૭૦૦. ૩ ગોવાલક્ય મહત્તરના શિષ્યે ૫૬૦૦, શ્લોક અન્યત્ર ૫૮૫૦ પ્રમાણુ ચૂર્ણ રચી. ૪ શ્રીનેમિચંદ્રસૂરિએ (પૂર્વ નામ દેવેન્દ્રમણિ) વિ. સં. ૧૧૨૬માં ૧૪૦૦૦ શ્લોકપ્રમાણુ ટીકા બનાવી. ૫ વાલ્મીકીય શ્રીશાંતસૂરિએ, ૧૮૦૦૦ શ્લોકપ્રમાણુ સૂત્રમિત્ર મોટી ટીકા બનાવી, તેમાં પ્રાકૃત ભાગ વધારે હોવાથી તે પાક્ય ટીકા અથવા પાપરીકાના નામથી પ્રસિદ્ધ છે.

૪-હવે એકનિયુક્તિ સંબંધી ખીના નીચે મુજબ જણવી: ૧ યોગનિયુક્તિ-મૂલ ગાથા-૧૧૬૪. ૨ ચૂર્ણ ઉપલબ્ધ નથી. ૩ ભાષ્ય ૩૦૦૦ શ્લોકપ્રમાણુ, લખ્ય નથી. ૪ શ્રીદોષ્યાચાર્યે ૬૮૨૫ શ્લોકપ્રમાણુ ટીકા બનાવી, તે ૭૫૫૬ છે. ૫ શ્રી મહાયમિરીવા વૃત્તિ: સૂત્રમિત્રા ૮૮૫૦, અલબ્ધ છે. પિંડનિયુક્તિસૂત્ર-૭૦૮ ગાથાઓ, વૃત્તિનું પ્રમાણુ ૪૦૦૦ શ્લોક, મળતી નથી. હરિભદ્રસૂરિએ આ પિંડનિયુક્તિની ૧૩૫૦ શ્લોકપ્રમાણુ ટીકા બનાવી, તે અધૂરી હતી, તે દેવાચાર્યના શિષ્ય શ્રીવીરાચાર્યે ૧૭૫૦ શ્લોકમાં પૂરી કરી. સંપૂર્ણ ટીકાનું પ્રમાણુ ૩૧૦૦ શ્લોક, શ્રીમહાયમિરિકૃત સૂત્રમિત્ર ટીકાનું પ્રમાણુ ૭૫૦૦ શ્લોક. આ રીતે ચાર મૂલ સૂત્રોની ખીના ટૂંકમાં જણાવી. ૬૮

૬૯ પ્રશ્ન-શ્રીનંદીસૂત્રની ચૂર્ણ વગેરેનું પ્રમાણુ શું ?

ઉત્તર-૧ ચૂર્ણ ૭૩૩ વર્ષે બનાવી, તે ખંભાતના બંડારમાં જ છે. ૨ શ્રી હરિભદ્રસૂરિ-

અંક ૭-૮]

પ્રશ્નોત્તર-પ્રબોધ

[૧૯૧]

કૃત લઘુવૃત્તિ ૨૩૦૦ શ્લોકપ્રમાણ છે, તે શ્રી ઋષભદેવજી કેસરીમલ્લની પેઠી તરફથી છપાઈ છે, તેમાં ચૂર્ણિ પદ્ય છપાઈ છે. ૩ ચૂર્ણિ અને લઘુ વૃત્તિના આધારે શ્રીમલ્લમંત્રિજીએ, ૭૭૩૨ શ્લોકપ્રમાણ મોટી ટીકા બનાવી. ૪ ચૂર્ણિના આધારે લઘુ વૃત્તિની રચના થઈ, તેના કહિન પરોની ઉપર શ્રીચંદ્રસૂરિજીએ ૨૩૦૦ શ્લોકપ્રમાણ ટિપ્પણકની રચના કરી. શ્રીદેવવાચકમણિજીએ ૭૦૦ શ્લોકપ્રમાણ મૂલ નંદીસૂત્ર, જ્ઞાનપ્રવાહ પૂર્વાંથી ઉદ્ધરીને બનાવ્યું. પાંચ જ્ઞાનની સ્પષ્ટ બીના જાણવાનું અપૂર્વ સાધન આ સૂત્ર છે. ૬૯

૭૦ પ્રશ્ન—શ્રીઅનુષોઘ્દાસૂત્રની ચૂર્ણિ આદિનું પ્રમાણ શું ?

ઉત્તર—૧ શ્રી જિનદાસ મહારે ૨૨૩૫ શ્લોકપ્રમાણ ચૂર્ણિ રચી. ૨ લઘુવૃત્તિ નથી. ૩ મલધારી શ્રીહૈમચંદ્રસૂરિ મહારાજે ચૂર્ણિના આધારે ૫૮૦૦ શ્લોકપ્રમાણ મોટી ટીકા બનાવી, તે સુરલ છે. ચૂર્ણિ રતલામ શ્રી ઋષભદેવજી કેસરીમલ્લની પેઠી તરફથી છપાઈ છે. શ્રી આચાર્યાર્જાદ સૂત્રમંજૂપાની કૃતિ જેવા શ્રીનંદીસૂત્ર અને અનુષોઘ્દાર સૂત્ર છે, કારણ કે નિયુક્તિમાં જણાવેલ નયનિક્ષેપાની યથાર્થ બીના જાણવાનું સાધન અનુષોઘ્દાર સૂત્ર છે. ૭૦

૭૧ પ્રશ્ન—શ્રી વિશેષાવસ્થકસૂત્રના મૂલ અર્થાદિનું પ્રમાણ શું ?

ઉત્તર—૧ શ્રીજિનભદ્રમણિ ક્ષમાશ્રમણે 'કરેમિ ભંતે' નામના સામાજિક સૂત્રના વિવરણ રૂપે ૪૦૦૦ શ્લોકપ્રમાણ આ મહાભાષ્યની રચના કરી. ૨ મલધારી મહારાજે ૬૦૦૦ શ્લોકપ્રમાણ ટીકા બનાવી હતી, જે હાલ મળી શકતો નથી. ૩ શ્રી કોટવાચાર્ય મહારાજે, પ્રાયે ૧૮૦૦૦ શ્લોકપ્રમાણ ટીકા બનાવી તે છપાઈ છે. ૪ મલધારી શ્રીહૈમચંદ્રસૂરિકૃત મોટી ટીકા, જેનું પ્રમાણ ૨૮૦૦૦ શ્લોક છે તે, છપાઈ છે. ૧૪૦૦૦ શ્લોકપ્રમાણવાળી એક પ્રાચીન ટીકા પાટણના બંડારમાં છે. ૭૧.

૭૨ પ્રશ્ન—છ અઠ્ઠાઈઓમાં બે અઠ્ઠાઈ શાશ્વતી કહેવાનું શું કારણ ?

ઉત્તર—૧ કાર્તિક ચૈત્રાસાની, ૨ ફાગણ ચૈત્રાસાની, ૩ અષાઢ ચૈત્રાસાની તથા ૪ પર્વાધરાશ્ર શ્રી પર્વપણ્યા પર્વની અઠ્ઠાઈ અશાશ્વતી કહેવાય છે, ને ૫ ચૈત્રની તથા ૬ આસોની અઠ્ઠાઈ શાશ્વતી કહેવાય છે. અઠ્ઠી સરઆતમાં જણાવેલી ૪ અઠ્ઠાઈઓની દરેક ચોર્ણિશીના પહેલા અને છેલ્લા તીર્થકરના શાસનમાં જ જરૂર આરાધના થાય, પણ વચલા બાવોસ તીર્થકરોના શાસનમાં તે ચાર અઠ્ઠાઈની આરાધના થાય જ, એવો નિયમ નથી. આ કારણથી તે ચાર અઠ્ઠાઈઓ અશાશ્વતી કહેવાય છે. ને બાકીની બે અઠ્ઠાઈની આરાધના ત્રણ ફાગણ તમામ તીર્થકરોના શાસનમાં જરૂર થાય જ છે, તેથી તે બે અઠ્ઠાઈ શાશ્વતી કહેવાય છે. કહ્યું છે કે-

તિક્કાલિયજિણતિથે, દુળહં અટ્ટાહ્યાણ નિયમેગં ॥

આરાહણા તઓ દો, વુત્તાઓ સાસયા સમણ ॥ ૧ ॥

પઠમંતિમજિણતિથે નિયયા સેસા ન સેસજિણતિથે ॥

વુત્તા અસાસયાઓ જિણિદસમયમ્મિ ણિહોસે ॥ ૨ ॥

૭૩ પ્રશ્ન—પ્રદેશોદયમાં અને રસોદયમાં ફેર શો ?

ઉત્તર—મિથ્યાત્વાદિ કેવુઓથી આંધેલ કમોનું સ્વ સ્વરૂપે બોમવવું એટલે જેવા

૧૬૨]

શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશ

[વર્ષ ૧૩

જેવા સ્વભાવવાળું કર્મ બાંધ્યું હોય, તેવા સ્વભાવે ભોમવવું, તે રસોદય અથવા વિપા-
કોદય, ને ઉદયવતી બીજી અભિન્ન પ્રકૃતિમાં સંક્રમીને એટલે તે સ્વરૂપ ચક્રને પર પ્રકૃતિરૂપે
ભોમવવું તે પ્રદેશોદય કહેવાય. આનું બીજું નામ સ્તિપ્તુસંક્રમ કહેલું છે, એમ શ્રી
પંચસંત્રહ, કર્મપ્રકૃતિ ટીકા, સત્તરિચુરિણ્ય વગેરેમાં જણાવ્યું છે. ૭૩

૭૬ પ્રશ્ન—શ્રી વર્ધમાન તપની સંપૂર્ણ આરાધના કરનાર શ્રી. ચંદ્રકેવલીનું
આયુષ્ય કેટલું હતું ?

ઉત્તર—તેમનું સંપૂર્ણ આયુષ્ય ૧૫૫ વર્ષ પ્રમાણ હતું. તેની સંકલના આ રીતે
જાણવી—૨૨ વર્ષકુમારપણામાં, ૧૦૦ વર્ષ રાજ્યપાલનમાં, ૮ વર્ષ હથાસ્થપણામાં, ૩૫
વર્ષ કેવલીપણામાં વ્યતીત થયા, એમ તેમના ચરિત્રાદિમાં જણાવ્યું છે. ૭૪.

૭૫ પ્રશ્ન—સિદ્ધરાજ જ્યસિંહે પરમાર્હત કુમારપાલ રાજને બહુ જ હેરાન કર્યા,
તેવું શું કારણ ?

ઉત્તર—કુમારપાલ રાજના હવે પૂર્વભવમાં એક સાર્થવાહને લૂંટ્યો હતો, ને તેની
અર્ભવંતી સ્ત્રીનો ઘાત કર્યો હતો, તે પાપકર્મના ઉદયથી કુમારપાલ રાજને સિદ્ધરાજે બહુ જ
હેરાન કર્યો હતો. સાર્થવાહ ભરીને સિદ્ધરાજ નામે રાજ થયો. કુમારપાલ રાજ પૂર્વભવમાં
મેવાડના રાજના પુત્ર હતા. યશોભદ્રસુરિની દેશના સાંભળી ધર્મી બન્યા. તે આદરશેઠને ઘેર
નોકરી કરતા હતા. શેઠની સંજતિથી જૈનધર્મ આરાધી, પાંચઠોડીનાં અઠાર કૂલોથી
જિનપૂજા કરી અઠાર દેશના અધિપતિ કુમારપાલ નામે રાજ થયા. તેની ઉપરના
પૂર્વભવના દ્રેષ્ટને લઈને સિદ્ધરાજે કુમારપાલને હેરાન કર્યો હતો. આદરશેઠ ભરીને ઉદાપનમંત્રી
થયા તથા યશોભદ્રસુરિ કાલધર્મ પામી શ્રી હેમચંદ્રસુરિ થયા, એમ શ્રી ઉપદેશપ્રાસાદ વગેરે
ગ્રંથોમાં જણાવ્યું છે. ૭૫.

॥ પ્રશસ્તિઃ ॥

અળાગાસનહૃન્નિસ્વપ્પમિણ વરિસેહ વિક્રમે સુહણ ॥

વહ્સાહે સિયપક્ષે આર્હિસરપારણાદિયહે ॥ ૧ ॥

ગુણિજગઠાણપસિદ્ધે જહ્ણણરીરાયનયરમજ્જમ્મિ ॥

તવગચ્છાયરિયમહો વયારિ ગુરુનેમિસૂરીણં ॥ ૨ ॥

પડમેણાયરિણં પિયંકરપ્પેમસમણપદ્ધન્ટું ॥

પળ્હુત્તરપ્પવોહો રહ્ણો મવ્વપ્પવોહયરો ॥ ૩ ॥

॥ સમાપ્તઃ શ્રીવિજયપદ્મસૂરિપ્રણીતઃ શ્રીપ્રશ્નોત્તરપ્રવોધઃ ॥

॥ રચના—સં૦—૨૦૦૩—વૈશાખ સુદ ૩ ॥ રચનાસ્થલ—અમદાવાદ ॥

તીર્થાધિરાજની કરમુકિત

પાલીતાણાનાથ તરફથી શ્રી શત્રુજ્ય ગિરિરાજની યાત્રાનિમિત્તે
જૈનસંઘ પાસેથી વાર્ષિક સાઠ હજાર રૂપિયા લેવામાં આવતા હતા તે
હવેથી ન લેવાની જાહેરાત સૌરાષ્ટ્ર સરકાર તરફથી કરવામાં આવી છે.

दाष्टल पाता भीमथी आलु.]

सारणा वारणा चैव चोयणा पडिचोयणा ।

सावणावि कायवा सावयाणं हियदुया ॥ १३ ॥

रूसओं (उ) वा परो मा वा विसं वा परियत्तओ (उ) ।

भासियवा हिया भासा सपक्खगुणकारिया ॥ १४ ॥

अओ सो सावएण वत्तवो—

कल्लं पोसहसालए नैवा दिट्ठो जिणालए ।

साहूणं पायमूलंमि केण कज्जेण अक्खिमो ॥ १५ ॥

त्तओ य कहिए कज्जे जइ पमायवसं गओ ।

वत्तवो सो जहाजोगं धम्मियं चोयणं इमं ॥ १६ ॥

दुल्लहं माणुसं जम्मं धम्मो सव्वन्नुदेसिओ ।

साहुसाहम्मियाणं च सामग्गी पुण दुल्लहा ॥ १७ ॥

चलं जीयं धणं धन्नं बंधुमित्तसमागमो ।

खणेण दुक्कए वाही ता पमाओ न जुत्तओ ॥ १८ ॥

न तं चोरा विलुंपति न तं अग्गी विणासए ।

न तं जूएण हारेइ जं धम्मंमि पमत्तओ ॥ १९ ॥

किण्हसप्पं करगेणं विसं घुंटेहिं घुंटेए ।

महानिहिं पमुत्तूणं कायखंडं स गिण्हइ ॥ २० ॥

लद्धे जिणिदधम्मंमि सव्वकल्लाणकारए ।

वियाणंतो भवं घोरं जो पमायं न सुंए ॥ २१ ॥

ता सोम ! तं वियाणंतो मगं सव्वन्नुदेसियं ।

पमायं जं न मेल्लेसि तं सोएसि भवन्नवे ॥ २२ ॥

एवंविहाहिं वग्गूहिं चोएयव्वो सुसावओ ।

भाववच्छल्लयं एयं कायव्वं तु दिणे दिणे ॥ २३ ॥

इय दव्वभावभेयं काउं साहम्मियाण वच्छल्लं ।

सव्वन्नुभणियमेयं जिणपहमणहं लहइ जीवो ॥ २४ ॥

आ 'साधु' भवितात्सद्व्यकुलक' पाठसु जेतवानीना पाडाना ताडपनीय बांडारनी
(३१० नं० ६ पृ. २१७ थी २२०) प्रति उपगथी उतारीने अही आर्युं उ.

१ नेव दि० प्रत्यन्तरे । २ अक्खि मे प्रत्यन्तरे । ३ छड्डुए प्रत्यन्तरे । ४ सम्मत्तं
वि० प्रत्यन्तरे । ५ छड्डेसि प्रत्यन्तरे ।

KALASAGARSURI GYANMANDIR
SHREE MAHAVIR JAIN ARADHANA KENDRA
Koba, Gandhinagar - 352 007.
Ph. : (079) 23276252, 23276204-05
Fax : (079) 23276249

Shri Jaina Satya Prakasha. Regd. No. B. 3801 શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશ.

દરેકે વસાવવા યોગ્ય

શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશના ત્રણ વિશેષાંકો

(૧) શ્રી મહાવીર નિર્વાણ વિશેષાંક

ભગવાન મહાવીરસ્વામીના જીવન સંબંધી અનેક લેખોથી સમૃદ્ધ અંક : મૂલ્ય છે આના (ટપાલખર્ચનો એક આનો વધુ).

(૨) દીપોત્સવી અંક

ભગવાન મહાવીરસ્વામી પછીના ૧૦૦૦ વર્ષ પછીના સાતસો વર્ષના જૈન ઇતિહાસને લગતા લેખોથી સમૃદ્ધ સચિત્ર અંક : મૂલ્ય સવા રૂપિયા.

(૩) ક્રમાંક ૧૦૦ : વિક્રમ-વિશેષાંક

ભારત વિક્રમવિત્ય સંબંધી ઐતિહાસિક વિવિધ લેખોથી સમૃદ્ધ ૨૪૦ પાનાનો જળદાર સચિત્ર અંક : મૂલ્ય ઠાઠ રૂપિયા.

શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશના બે વિશિષ્ટ અંકો

[૧] ક્રમાંક ૪૩-જૈનદર્શનમાં માંસાહાર ઢોવાના આશ્રેયોના જવાબરૂપ લેખોથી સમૃદ્ધ અંક : મૂલ્ય ચાર આના.

[૨] ક્રમાંક ૪૫-ક. સ. શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યના જીવન સંબંધી અનેક લેખોથી સમૃદ્ધ અંક : મૂલ્ય ત્રણ આના.

કાચી તથા પાકી ફાઇલો

શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશની ત્રીજી, પાંચમા, આઠમા, દસમા, અધિવારમા તથા ચારમા વર્ષની કાચી તથા પાકી ફાઇલો તૈયાર છે. મૂલ્ય દરેકનું કાચીના બે રૂપિયા, પાકીના અઠી રૂપિયા.

—લખો—

શ્રી જૈનધર્મ સત્યપ્રકાશક સમિતિ
જેશિંગભાઈની વાડી, ઘીકાંટા, અમદાવાદ

મુદ્રક:-મગનભાઈ ઠોટાભાઈ દેસાઈ. શ્રી વીરવિજય ટ્રીન્ટીંગ પ્રેસ, સલાપોસ કોસરોડ, પો. યો. નં. ૧ શ્રી ભક્તિમાર્ગ કાર્યાલય-અમદાવાદ. પ્રકાશક:-ચીમનલાલ ગોકળદાસ શાહ. શ્રી જૈનધર્મ સત્યપ્રકાશક સમિતિ કાર્યાલય, જેશિંગભાઈની વાડી, ઘીકાંટા રોડ-અમદાવાદ.